

DEMOKRATIJA I LJUDSKA PRAVA

IZBJEGLICE I MIGRANTI U TROUGLU BOSNE I HERCEGOVINE, HRVATSKE I SRBIJE

(pravni okvir i analiza stanja u određenim područjima)

Dejan Lučka
Saša Čekrlja
septembar 2020.

Rijetko se pravi pojmovna razlika između „izbjeglica“ i „migranata“, a u velikom broju slučajeva se koristi sintagma „ilegalni migranti“. Ilegalan može biti samo postupak, odnosno čin, dok sam pojedinac ne može biti ilegalan/nezakonit. Ovakva terminologija dodatno dehumanizuje migrante, stigmatizuje i diskriminiše ih, a političari, mediji i institucije ne žele da prihvate korišćenje prikladnih naziva.

Push-back doktrina, postavljanje ograde, nezakonite deportacije i „izbacivanja“, neadekvatni i nehumani smještaji, nepoštovanje ljudskog dostojanstva, ograničenje i kršenje prava, stigmatizacija, odsustvo empatije, postupanje sa ljudima kao sa robom, rasizam i nasilje nad izbjeglicama i migrantima postaju sve učestalije pojave u BiH, Hrvatskoj i Srbiji.

Dio građana koji se ponaša diskriminatorno i javno širi mržnju na društvenim mrežama, smatra da ne čini ništa loše, već da praktikuje „slobodu govora“ u odbrani od „migrantske opasnosti“.

Sadržaj

	UVOD	2
I	I PRAVNO REGULISANJE I POLOŽAJ	4
1	MEDUNARODNI STANDARDI	4
1.1.	Konvencija o statusu izbjeglica sa protokolom.....	4
1.2.	Evropska konvencija o ljudskim pravima i Evropski sud za ljudska prava	5
1.3.	Ostali međunarodni instrumenti	6
1.4.	Acquis communautaire (pravne tekovine Evropske unije)	7
2.	DOMAĆA PRAVNA REGULATIVA	8
2.1.	Bosna i Hercegovina	8
2.2.	Republika Srbija	9
2.3.	Republika Hrvatska	10
3.	SPECIFIČNOSTI VEZANE ZA COVID-19	11
II	SITUACIJA NA TERENU	13
1.	TROUGAO MEDE	13
2.	POZICIJA TURSKE, GRČKE I BUGARSKE	13
3.	BROJEVI I STATISTIKA	14
3.1.	Tačan broj izbjeglica i migranata	14
3.2.	Bosna i Hercegovina	15
3.3.	Republika Srbija	16
3.4.	Republika Hrvatska	16
4.	VLASTI, GRADANI, (NE)PRAVO I LJUDI U POKRETU	17
4.1.	Kad de facto pregaži de iure	17
4.2.	Sistemska push-back, nasilje i ograde	17
4.3.	Dobrovoljno vraćanje i deportacija	18
4.4.	Neadekvatan smještaj i život u limbu	18
4.5.	Pandemijsko ograničenja prava	20
4.6.	Ranjive kategorije	20
4.7.	Nedostatak volje, odsustvo empatije, političke stigme i nemogućnost dogovora	21
4.8.	Terminološka stigmatizacija	22
4.9.	Govor mržnje, lažne vijesti i kolektivna odgovornost	22
4.10.	Kulpoznost određenih medija	24
4.11.	Bezbjedonosni aspekt	24
	ZAKLJUČAK	26

Uvod

Izbjeglice i migranti u trouglu Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije (pravni okvir i analiza stanja u određenim područjima) predstavlja kratko analiziranje i objašnjenje procesa koji se dešavaju u regionu, a koji su vezani za izbjeglice i migrante, i obuhvata osnovne pravne, političke i socijalne pokazatelje migracija u Bosni i Hercegovini (u daljem tekstu: BiH), Republici Srbiji (u daljem tekstu: RS, Srbija) i Republici Hrvatskoj (u daljem tekstu: RH, Hrvatska). Za bolje upoznavanje sa detaljima oko pitanja koja se obrađuju u publikaciji, preporučujemo konsultovanje sa izvorima koji su korišćeni za ovu analizu. Svi izrazi upotrebljeni u tekstu za označavanje muškog ili ženskog roda podrazumijevaju sve rodove u onim dijelovima teksta koji nisu rodno određeni i koji se mogu odnositi na više rodova. Migranti, kada se gleda uopšteno, predstavljaju ljude koji „migriraju“, odnosno putuju i iseljavaju se iz države u kojoj žive ili čiji su državljani u neku drugu zemlju. Oni se mogu seliti iz ekonomskih ili obrazovnih razloga, ali i kako bi izbjegli rat, građanske nemire, progon, opasnost po život ili druge povrede ljudskih prava.¹

Kada je u pitanju razlikovanje uzroka migracije, to uopšte nije jednostavno pitanje, a same granice koje su povučene u pravu nisu uvijek i prikaz realnosti života ljudi u pokretu. Tako migrant može napustiti zemlju zbog progona izazvanog vjerskim razlozima ali i usljed siromaštva koje u njoj vlada. Migrant koji napušta državu zbog vjerskog progona ima pravo da podnese zahtjev za status izbjeglice, dok se migrant iz drugog slučaja smatra tzv. „ekonomskim migrantom“, koji ne uživa posebnu međunarodnu izbjegličku zaštitu, mada je njegov život možda u podjednako velikoj opasnosti kao i život migranta iz prvog slučaja.²

U zavisnosti od toga koji kriterijum gledamo, možemo utvrditi različite grupe migranata, koje se često i

preklapaju, te su ljudi iz jedne ujedno i u drugoj grupi.³ Zbog teškoće da se ispravno klasifikuju sve grupe migranata, koji se nalaze u različitom faktičkom i pravnom položaju, u ovoj analizi smo pojednostavili izraze i podjelu, kako bi se mogle razlikovati dvije skupine ljudi koji migriraju, pri čemu smo se vodili preporukama Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za izbjeglice (u daljem tekstu: UNHCR)⁴.

Tako izrazom „**izbjeglica**“ označavamo lica koja su, bojeći se opravdano da će biti progonjena, našla izvan zemlje čije državljanstvo imaju, te usljed razvoja događaja, ne mogu ili ne žele da se vrate u tu državu. Svaka država ima dužnost i odgovornost da štiti svoje državljane. Međutim, kada vlasti zlostavljaju svoje državljane ili kada im ne mogu ili neće da pruže zaštitu, ta lica mogu da budu izložena kršenjima prava, od mučenja i teške diskriminacije pa do toga da im život bude u opasnosti. Zbog toga su primorani da napuste svoje domove i da, često sa svojom porodicom, potraže utočište u nekoj drugoj državi.⁵ Kako se ti ljudi ne bi ostavljali bez ikakve podrške u njihovim matičnim državama, pravo ljudskih prava i izbjegličko pravo, odnosno međunarodno pravo, nalaže državama, u koje ti ljudi pobjegnu, da ih zaštite. Tako se za pojedince koji traže zaštitu kaže da traže „azil“, a o njima se govori kao o „izbjeglicama“.⁶

¹ Migracije i međunarodno pravo ljudskih prava – Vodič za praktičare broj 6 (MMPP), [International Commission Of Jurists, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd: 2017], stranica 44.

² MMPP, stranice 44-45.

³ Tako npr. ukoliko pričamo o ulasku migranta u stranu zemlju, možemo ih podijeliti na: regularne migrante, migrante bez ličnih isprava, izbjeglice i ostale migrante. Međutim, ova i ostale podjele, nisu konačne niti u potpunosti ispravne.

⁴ Adrian Edwards, *UNHCR viewpoint: 'Refugee' or 'migrant' – Which is right?*, [The United Nations High Commissioner for Refugees, Geneva: 2016, (Can be found on: <https://www.unhcr.org/news/latest/2016/7/55df0e556/unhcr-viewpoint-refugee-migrant-right.html>, Accessed on 21/5/20 at 15:17)]; *Emergency Handbook*, „Migrant definition“, [The United Nations High Commissioner for Refugees, (Can be found on: <https://emergency.unhcr.org/entry/44937/migrant-definition>, Accessed on 21/5/20 at 15:51)].

⁵ Ledi Bianku, Nuala Mole, Lars Bay Larsen, Hugo Storey, *Evropsko pravo o azilu kroz sudsku praksu – Vodič za sudije, donosiocje odluka i praktičare* (EPASP), [AIRE Centre: 2016], stranica 17.

⁶ EPASP, stranica 17.

Izrazom „migrant” označavamo lica koja iz drugih razloga napuštaju svoje matične države i koja se mogu vratiti u te zemlje. Riječ „migrant” koristimo u svim onim slučajevima kada je migracija preduzeta zbog ličnih razloga i „udobnosti”, bez spoljnog faktora zbog kojeg određena osoba strahuje za svoj život. Migranti su lica koja sama ili sa porodicom odlaze u drugu državu radi poboljšanja socijalnog ili materijalnog stanja i bolje budućnosti.

Migranti biraju da odu ne zato što su izloženi direktnoj prijetnji od progona ili smrti, već zato da bi poboljšali svoj život tako što će npr. naći zaposlenje, zbog obrazovanja, spajanja sa porodicom ili drugih razloga. Za razliku od izbjeglica koje ne mogu bezbjedno da se vrate kućama, migranti se ne suočavaju sa takvim preprekama za povratak i ukoliko odluče da se vrate kući, oni će nastaviti da dobijaju zaštitu svoje države.

Dakle, iako se termin „migranti” veoma često koristi da bi označio cjelokupnu grupu u koju spadaju ekonomski, obrazovni, ali i migranti bez isprava, kao i izbjeglice, u ovoj analizi mi razlikujemo dvije grupe, *izbjeglice* i *migrante*, sa već objašnjenim specifičnostima.

Migracije ljudi predstavljaju u dosta slučajeva kombinaciju izbjeglica i „običnih” migranata. Srbija, Hrvatska i BiH imaju obaveze prema obe grupe, iako su one različite. Dužnosti prema izbjeglicama su obimnije, dok postoji obaveza da se prema svim grupama ljudi u pokretu postupa s dostojanstvom i u skladu sa normama međunarodnog prava.⁷

7 EPASP, stranica 17.

I

PRAVNO REGULISANJE I POLOŽAJ

BiH, Srbija i Hrvatska imaju pravo da svojim zakonima kontrolišu ulazak, boravak i eventualno protjerivanje ljudi koji nisu njihovi državljani, dok davanje azila spada u njihovu diskrecionu vlast.⁸ Međutim, pri postupanju organa ovih država u odnosu na izbjeglice i migrante, veoma je bitno da njihovi organi i institucije poštuju međunarodne pravne standarde na koje su se obavezali da će ih primjenjivati.

Prava propisana u instrumentima kojima se definišu ljudska prava predstavljaju prava koja pripadaju svim ljudima, bez izuzetka. To su urođena prava pojedinca, koji ih ne stiče zbog svog državljanstva, već zato što je ljudsko biće.⁹ U skladu sa tim, niko ne smije biti lišen ljudskih prava jer se nalazi u jednoj od ove tri države protivno njihovim propisima.¹⁰

Kada su u pitanju standardi koji se primjenjuju na migrante i izbjeglice, a koji se moraju poštovati u BiH, Srbiji i Hrvatskoj, možemo ih podijeliti u tri grupe. Prva grupa su propisi koji su specifično usmjereni na zaštitu izbjeglica i migranata, druga grupa su propisi kojima se određuju standardi kojima se štite prava migranata i izbjeglica u okviru opštih pravnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava, a treća grupa su pravne tekovine Evropske unije (u daljem tekstu: EU) u vezi sa pravima izbjeglica i migranata.

U prvu grupu propisa spada prvenstveno *Konvencija o statusu izbjeglica* sa *Protokolom o statusu izbjeglica* (u daljem tekstu: KSI). U drugu grupu spadaju *Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, poznatija

kao *Evropska konvencija o ljudskim pravima* (u daljem tekstu: EKJLP)¹¹, *Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima* (u daljem tekstu: UD)¹², *Konvencija protiv torture i drugih vidova surovog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja* (u daljem tekstu: KPT), *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima* (u daljem tekstu: MPGPP)¹³, *Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije* (u daljem tekstu: MKRD) i druge. Treću grupu predstavljaju pravne tekovine EU koje se odnose na azil¹⁴, a koje se primjenjuju u Hrvatskoj, dok su se Srbija i BiH obavezale da harmonizuju svoje pravo sa pravom EU.

1.1. KONVENCIJA O STATUSU IZBJEGLICA SA PROTOKOLOM

KSI je usvojena kako bi se omogućilo postojanje pravnog režima kojim bi se definisao status ogromnog broja izbjeglica nakon Drugog svjetskog rata. Protokol KSI je usvojen naknadno, u cilju pružanja jednake zaštite i tretmana prema svim izbjeglicama i u budućnosti.

Prema definiciji u KSI izraz „izbjeglica” se odnosi na svako lice koje se, bojeći se opravdano da će biti progonjeno zbog svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti nekoj socijalnoj grupi ili svojih političkih mišljenja, nađe van zemlje čije državljanstvo ima i koje ne želi ili, zbog straha, neće da traži zaštitu te zemlje, ili koje, ako nema državljanstvo a nalazi se van zemlje u kojoj je imalo svoje stalno mjesto boravka, usljed takvih

8 Vladimir-Đuro Degan, *Međunarodno pravo*, [Školska knjiga, Zagreb: 2011], stranice 477-478.

9 Vojin Dimitrijević, Obrad Račić, Vladimir Đerić, Tatjana Papić, Vesna Petrović, Saša Obradović, *Osnovi međunarodnog javnog prava*, [Beogradski centar za ljudska prava, Dosije studio, Beograd: 2012], stranice 197-199; Saša Gajin, *Ljudska prava – Pravno-sistemski okvir*, [Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Centar za unapređivanje pravnih studija, Institut za uporedno pravo, Beograd: 2012], stranica 16.

10 *MMPP*, stranica 41.

11 *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (EKJLP)*, [Council of Europe, Rome: 1950].

12 *The Universal Declaration of Human Rights (UD)*, [United Nations General Assembly, Res. A/RES/217, Paris: 1948].

13 *The International Covenant on Civil and Political Rights (MPGPP)*, [United Nations General Assembly, Res. A/RES/21/2200, Paris: 1966].

14 *EPASP*, stranica 18.

događaja, ne može ili, zbog straha, ne želi da se u nju vrati.¹⁵

Dakle, uopšteno rečeno, izbjeglice su osobe koje bježe od oružanih sukoba ili progona. One su u opasnom i nepodnošljivom položaju i moraju da prelaze granice u potrazi za bezbjednošću. One su priznate kao izbjeglice upravo zato što je za njih previše opasno da se vrate svojim kućama, a odbijanje dodjele azila za njih može imati smrtonosne posljedice.

Pri dolasku izbjeglica u RS, BiH ili RH trebalo bi da se primjenjuje načelo *zabrane vraćanja* (*non-refoulement*). Ovo je načelo prema kome države ne smiju da protjeraju ili vrate izbjeglicu na teritoriju gdje bi joj život ili sloboda bili ugroženi. Na ovo pravo, prema KSI, ne može se pozvati lice koje je opasno za bezbjednost države ili prema kome je donijeta konačna odluka zbog teškog krivičnog djela, te zato predstavlja opasnost za zajednicu.¹⁶

KSI mora da se primjenjuje bez diskriminacije prema izbjeglicama,¹⁷ a RS, BiH i RH imaju obavezu da izdaju isprave o identitetu svakoj izbjeglici koja se nalazi na njihovoj teritoriji, a koja ne posjeduje valjane putne dokumente.¹⁸ Kada je u pitanju osnovno obrazovanje izbjeglica, države moraju da prema njima postupaju kao i prema sopstvenim državljanima.¹⁹ Po pitanju prava na pristup srednjem i visokom obrazovanju, prema izbjeglicama se mora primjenjivati što je moguće povoljniji režim.²⁰ Sloboda vjeroispovesti mora biti jednaka onoj koja je data državljanima ove tri zemlje.²¹

1.2. EVROPSKA KONVENCIJA O LJUDSKIM PRAVIMA I EVROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

EKLJP ne sadrži striktnu odredbu koja je usmjerena na specifična prava migranata ili izbjeglica. Evropski sud za ljudska prava (dalje u tekstu: ESLJP) ne može da presuđuje o tome da li je nekom licu neopravdano

odbijeno priznanje statusa izbjeglice prema KSI. Ipak, kako su RH, RS i BiH članice Savjeta Evrope, one imaju obavezu da svakome ko se nađe pod njihovom jurisdikcijom obezbijede poštovanje prava koja su zagarantovana EKLJP.²²

Kako EKLJP ne pruža direktna prava ljudima u pokretu u vezi sa odbijanjem statusa izbjeglice prema KSI, tako se njihova prava posmatraju u smislu mogućeg kršenja odredbi EKLJP u vezi sa njihovom situacijom. Prava koja mogu biti dovedena u pitanje kada su u pitanju tražioci azila su prvenstveno pravo na život, zabrana mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (u daljem tekstu: zabrana torture), pravo na slobodu i bezbjednost i pravo na pravično suđenje.²³

Kada je u pitanju zabrana torture, standard ESLJP je da se niko ne smije vratiti na područje na kome je izložen riziku da se sa njim postupa suprotno pravima iz EKLJP. Tako je u jednom slučaju protiv Ujedinjenog Kraljevstva, ESLJP odlučio da bi deportacija dva tražioca azila u Somaliju predstavljala kršenje ove zabrane zbog krize i nasilja u Mogadišu.²⁴ Ova zabrana je apsolutno pravo i RH, RS i BiH imaju obavezu da se postaraju da se ono nikome ne krši. Dosadašnje ponašanje pojedinca, koliko god nepoželjno ili opasno bilo, ne treba da bude značajno u tom pogledu.²⁵

Takođe, standardima nastalim pri primjeni EKLJP se zabranjuje tzv. „indirektno odbijanje”, odnosno protjerivanje u državu u kojoj migrante može čekati dalja deportacija. U jednom slučaju koji se tiče protjerivanja iz Belgije u Grčku, ESLJP je konstatovao da tamo gdje je proces azila države članice EU takav da ne nudi garanciju u pogledu proizvoljnog protjerivanja, ostale članice EU se moraju uzdržati od vraćanja tražilaca azila u tu zemlju na osnovu *Dablinskih pravila* (više o ovome u nastavku).²⁶

Isto tako, ukoliko se ugroženim osobama odbije ulazak na granici, to može predstavljati kršenje EKLJP. ESLJP je tako utvrdio da grupa migranata uhvaćenih na moru od strane italijanskih vlasti nije smjela biti vraćena u Libiju u kojoj je postojala opasnost da će se s njima postupiti

¹⁵ *Convention Relating to the Status of Refugees (KSI)*, [United Nations General Assembly, Res. A/RES/429, Geneva: 1951], *Protocol Relating to the Status of Refugees*, [United Nations General Assembly, Res. A/RES/2198, New York: 1967], Article 1.

¹⁶ *KSI*, Article 33.

¹⁷ *KSI*, Article 3.

¹⁸ *KSI*, Article 27.

¹⁹ *KSI*, Article 22/1.

²⁰ *KSI*, Article 22/2.

²¹ *KSI*, Article 4.

²² *EKLJP*, Article 1.

²³ *EKLJP*, Articles 2, 3, 5, 6.

²⁴ *Sufi and Elmi v. United Kingdom (E-SEUK)*, [Applications nos. 8319/07 and 11449/07, 2011].

²⁵ *Saadi v. Italy [GC] (E-SI)*, [Application no. 37201/06, 2008].

²⁶ *M.S.S. v. Belgium and Greece [GC] (E-MSSBG)*, [Application no. 30696/09, 2011].

suprotno EKLJP. Umjesto toga, trebalo im je dati priliku da zatraže azil.²⁷

Loše postupanje države iz koje dolazi migrant mora dostići određeni nivo ozbiljnosti²⁸, a pri tome se cijene različite okolnosti, kao što su priroda, kontekst, trajanje tog postupanja pa i zdravstveno stanje, uzrast i pol tražioca azila.²⁹ Rizik od lošeg postupanja mora biti stvaran, predvidljiv i osoben. S tim u vezi, od tražioca azila može se tražiti da pokaže posebne okolnosti koje ga čine ranjivim s obzirom na loše postupanje. Posebne okolnosti mogu se prikazati na različite načine, od informacija o prethodnom lošem postupanju, preko procjene UNHCR-a ili npr. dokazivanjem sistemskog progona lica u sličnim okolnostima, kao što je bio slučaj sa članovima manjinskog stanovništva Ashraf u Somaliji³⁰.

Ono što je posebno bitno kada su u pitanju RS, RH i BiH je to da u određenim okolnostima izlaganje tražioca azila ekstremnom siromaštvu ili veoma oskudnim uslovima života može predstavljati kršenje EKLJP.³¹ Tako je ESLJP utvrdio da su uslovi, u kojima je postojala ekstremna prenatrpanost i veoma ograničen pristup zaklonu, vodi i sanitarnim uslovima u izbjegličkim logorima u Keniji i Somaliji, bili toliko teški, da su dosegli potreban prag ozbiljnosti, te da se tražioci azila ne smiju tamo deportovati.³²

Obaveza je onog ko traži azil da prezentuje dokaze koji mogu pokazati da postoje razlozi za vjerovanje da će biti izložen riziku od lošeg postupanja u određenoj državi, ukoliko se protjera iz BiH, RS ili RH.³³ Ipak, evropski standardi nalažu i da su tražioci azila često u posebnoj situaciji, koja može zahtijevati da im se dadne prednost u odnosu na moguću sumnju pri procjeni vjerodostojnosti dokumentacije i njihovih izjava.³⁴

Bitno je za napomenuti da određeni tražioci azila mogu pripadati ranjivim grupama, kao što su osobe s

invaliditetom, djeca, trudnice ili starije osobe, te je ESLJP zaključio da im je potrebna posebna zaštita.³⁵ Djeca su naročito ranjiva kada su u pitanju migracije. Po pitanju maloljetnika koji nemaju pratnju, države moraju postupati pažljivo. S tim u vezi je slučaj tinejdžera iz Avganistana koji je tražio azil u Grčkoj. Poslat je u centar za izbjeglice, dok se čekao nalog za njegovu deportaciju. ESLJP je utvrdio da su uslovi u kojima je u početku bio zatvoren bili nezadovoljavajući, a vlasti se nakon njegovog otpuštanja nisu pobrinule za njega, što je bilo kršenje EKLJP, odnosno jednako ponižavajućem postupanju.³⁶

Protokolom EKLJP je određena zabrana kolektivnog protjerivanja stranaca, odnosno svih mjera koje preduzimaju nadležni organi kojima se stranci kao grupa primoravaju da napuste teritoriju države, osim tamo gdje su takve mjere preduzete nakon, i na osnovu razumnog i objektivnog, ispitivanja okolnosti slučaja svakog pojedinog pripadnika te grupe.³⁷

U određenim okolnostima, migranti, uključujući tražioce azila, mogu biti pritvoreni sve dok im država ne dopusti da uđu ili da ostanu u državi. Oni mogu biti lišeni slobode samo u skladu sa zakonom da bi se spriječio njihov neovlašćeni ulazak u zemlju ili u cilju deportacije.³⁸ Takav pritvor mora biti vezan uz svrhu sprečavanja neovlašćenog ulaska ili deportacije. Uz to, uslovi u pritvoru moraju biti prikladni, a samo trajanje ne bi smjelo biti duže od potrebnog.³⁹ Svako ko je uhapšen mora biti odmah, na jeziku koji razumije, obaviješten o razlozima za hapšenje i optužbama protiv njega.⁴⁰

1.3. OSTALI MEĐUNARODNI INSTRUMENTI

UD navodi da se sva ljudska bića rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima, a svakome pripadaju sva prava proglašena u UD bez pravljenja razlika.⁴¹ Svako ima pravo na azil, ali se na ovo pravo ne može pozvati u slučaju gonjenja koje se odnosi na krivična djela

²⁷ *Gebremedhin (Gaberamadhien) v France*, [Application no. 25389/05, 2007]; *Hirsi Jamaa and Others v. Italy* [GC], [Application no. 27765/09, 2012].

²⁸ *Soering v. The United Kingdom*, [Application no. 14038/88, 1989], § 100.

²⁹ *Ireland v. The United Kingdom*, [Application no. 5310/71, 1977], § 162.

³⁰ *Salah Sheekh v. The Netherlands (E-SSN)*, [Application no. 1948/04, 2007].

³¹ *E-MSSBG*.

³² *E-SEUK*.

³³ *E-SI*.

³⁴ *R.C. v. Sweden*, [Application no. 41827/07, 2010]; *E-SSN*.

³⁵ *E-MSSBG*.

³⁶ *Rahimi c. Grèce*, [Requête no. 8687/08, 2011].

³⁷ *Protocol No. 4 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms securing certain rights and freedoms other than those already included in the Convention and in the First Protocol*, [Council of Europe, Strasbourg: 1963], Article 4; *Čonka v. Belgium*, [Application no. 51564/99, 2002], § 59; *Sultani v. France*, [Application no. 45223/05, 2007], § 81.

³⁸ *EKLJP*, Article 5/1/f.

³⁹ *E-SI*.

⁴⁰ *EKLJP*, Article 5/2.

⁴¹ *UD*, Articles 1, 2.

nepolitičke prirode ili na postupke protivne ciljevima i načelima Ujedinjenih nacija.⁴²

KPT propisuje da država ne smije protjerati niti izručiti lice drugoj državi ako postoje ozbiljni razlozi da se posumnja da to lice može biti podvrgnuto torturi.⁴³ Takođe, MPGPP u svojim odredbama kazuje da niko ne može biti podvrgnut torturi,⁴⁴ što potvrđuje *non-refoulement* pravilo iz KSI, zabranu izručenja iz KPT i zabranu torture prema EKLJP.

MKRD stavlja obavezu državama da ne čine djela rasne diskriminacije i da postupaju tako da se svi javni organi pridržavaju te obaveze. Uz to stoji obaveza da ne podstiču, brane ili podržavaju rasnu diskriminaciju koju sprovodi bilo koje lice ili organizacija.⁴⁵

Kada su u pitanju prava izbjeglica i migranata, postoji još mnogo međunarodnih instrumenata, koji su manje ili više usmjereni na zaštitu nekih od prava ljudi u pokretu.

1.4. ACQUIS COMMUNAUTAIRE (PRAVNE TEKOVINE EVROPSKE UNIJE)

U toku prvih decenija postojanja „ujedinjene Evrope“ azil je bio u isključivoj nadležnosti država članica. Vremenom, zbog širenja zajednice i unifikacije postupanja, došlo se do potrebe da to pitanje bude regulisano na nivou same EU. Tako je putem komunitarnih akata kreiran Zajednički evropski sistem azila (u daljem tekstu: ZESA).⁴⁶

ZESA uz praksu Suda pravde EU čini *acquis communautaire*, odnosno pravne tekovine EU koje se odnose na azil. One se primjenjuju u svim državama članicama EU, dakle i u Hrvatskoj. Srbija i BiH već neko vrijeme harmonizuju pravo sa pravom EU i vremenom će, u skladu sa putom ka EU, morati u potpunosti usvojiti *acquis* koji se odnosi na azil.

Povelja o osnovnim pravima Evropske unije (u daljem tekstu: POP) jemči pravo na azil, uz poštovanje pravila

KSI i u skladu sa Ugovorom o EU⁴⁷ i Ugovorom o funkcionisanju EU⁴⁸. POP zabranjuje kolektivno protjerivanje stranaca, kao i preseljenje, protjerivanje ili izručenje državi u kojoj postoji ozbiljan rizik da će pojedinac biti podvrgnut smrtnoj kazni, mučenju ili drugoj vrsti nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja.⁴⁹

Uputstvo 2004/83/EC definiše ko sve ima pravo na međunarodnu zaštitu u sklopu primjene prava EU, vodeći se KSI, a pruža i mogućnost za „supsidijarnu zaštitu“ namijenjenu onima koji su izloženi opasnosti da im bude nanijeta teška nepravda.⁵⁰ *Uputstvom 2005/85/EC* definiše se uspostavljanje minimalnih standarda postupaka u državama EU za davanje i ukidanje statusa izbjeglice, kao što je npr. pravo na pravnu pomoć i određene garancije za maloljetnike bez pratnje.⁵¹

U postupanju država EU veoma je bitan tzv. „Dablinski sistem“, odnosno odlučivanje o zahtjevu za azil u okviru njega. Nakon što pojedinac podnese zahtjev za azil u bilo kojoj zemlji EU, slijedi odlučivanje koja je država nadležna za odlučivanje po zahtjevu. Pri tome se tražioci azila koji svoj zahtjev podnesu u jednoj državi mogu premjestiti u drugu zemlju EU ukoliko se pokaže da je ta država nadležna prema dablinskim kriterijumima.⁵²

ZESA je veoma složen pravni sistem i pri postupanju se često dešava preplitanje obaveza država EU prema različitim pravnim režimima kao što su pravne tekovine EU, međunarodni standardi ljudskih prava i izbjegličkog prava i domaći zakoni.

⁴² UD, Article 14.

⁴³ *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (KPT)*, [United Nations General Assembly, Res. A/RES/39/46, New York: 1984], Article 3.

⁴⁴ MPGPP, Article 7.

⁴⁵ MKRD, Article 2/1/a, b.

⁴⁶ Nebojša Raičević, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, „Izgradnja zajedničkog evropskog sistema azila i njegovo prilagođavanje masovnom prilivu migranata“*, [Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Niš: 2015], stranica 13.

⁴⁷ *Consolidated version of the Treaty on European Union*, [European Union, Official Journal of the European Union, C 326: 2012].

⁴⁸ *Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union*, [European Union, Official Journal of the European Union, C 202: 2016].

⁴⁹ *Charter of Fundamental Rights of the European Union*, [European Union, Official Journal of the European Union, C 202: 2016], Articles 18-19.

⁵⁰ *Council Directive 2004/83/EC of 29 April 2004 on minimum standards for the qualification and status of third country nationals or stateless persons as refugees or as persons who otherwise need international protection and the content of the protection granted*, [European Union, Official Journal of the European Union, L 304: 2004].

⁵¹ *Council Directive 2005/85/EC of 1 December 2005 on minimum standards on procedures in Member States for granting and withdrawing refugee status*, [European Union, Official Journal of the European Union, L 326: 2005].

⁵² *Regulation no 604/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person (recast)*, [European Union, Official Journal of the European Union, L 180: 2013].

2. DOMAĆA PRAVNA REGULATIVA

2.1. BOSNA I HERCEGOVINA

U BiH izbjeglice, pored zaštite u okviru poštovanja ljudskih prava i izbjegličkog prava, uživaju i posebnu zaštitu u skladu sa domaćim propisima koji se odnose na njih, dok migranti uživaju zaštitu u okviru poštovanja ljudskih prava, uz specifičnosti zakona u BiH.

BiH i oba entiteta imaju obavezu da osiguraju najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava⁵³, kao i da sva lica na teritoriji države uživaju ljudska prava i osnovne slobode.⁵⁴ U Aneksu Ustava BiH navedeni su i međunarodni pravni instrumenti koji će se primjenjivati u državi, od kojih je jedan i KSI, dok je EKLJP ustavno direktno primjenjiva i ima prioritet nad ostalim zakonima.⁵⁵ Uživanje prava i sloboda mora biti pruženo svim licima u BiH bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi.⁵⁶

Tražilac azila je definisan kao stranac koji podnese zahtjev za azil, dok azil obuhvata izbjeglički status i status supsidijarne zaštite. Izbjeglica je stranac ili apatrid (osoba bez državljanstva) kojoj je Ministarstvo bezbjednosti BiH priznalo izbjeglički status.⁵⁷

U BiH je zakonski definisano načelo zabrane vraćanja, te stranac neće biti udaljen ili vraćen u zemlju u kojoj bi mu život ili sloboda bili ugroženi, niti će biti udaljen ili vraćen u zemlju u kojoj nije zaštićen od slanja na takvu teritoriju. Izuzeto, stranac koji se iz opravdanih razloga smatra opasnim za bezbjednost ili je pravnosnažno osuđen za teško krivično djelo i predstavlja opasnost za BiH, može se udaljiti ili vratiti u drugu zemlju, osim ako bi time bio izložen riziku da bude podvrgnut smrtnoj kazni ili torturi. Takođe, stranac neće biti udaljen ili vraćen u zemlju u kojoj nije zaštićen od slanja na takvu teritoriju.⁵⁸

Prema strancu koji dolazi sa teritorije na kojoj su mu život ili sloboda bili ugroženi ne primjenjuju se sankcije zbog nezakonitog ulaska ili boravka u BiH, pod uslovom da se prijavi nadležnim tijelima uz valjane razloge za nezakonit ulazak ili boravak u BiH.⁵⁹

Stranci koji su iskazali namjeru podnošenja zahtjeva za azil, osobe koje traže azil, izbjeglice, osobe pod supsidijarnom ili privremenom zaštitom uživaju pravo na slobodu kretanja unutar BiH i slobodan izbor mjesta boravka.⁶⁰

Izbjeglički status bi trebalo da se odobri strancu koji se zbog osnovanog straha od progona nalazi van zemlje svoga državljanstva a ne može ili se, zbog straha, ne želi staviti pod zaštitu te države, kao i apatridu koji se nalazi van zemlje prethodnog mjesta boravka a ne može ili se, zbog straha, ne želi vratiti u tu zemlju.⁶¹

Djela koja se smatraju progonom moraju biti dovoljno ozbiljna da predstavljaju ozbiljnu povredu ljudskih prava ili skup različitih mjera koje utiču na pojedinca na način da mu ozbiljno krše ljudska prava. Kao djela progona, između ostalog, uzimaju se fizičko i psihičko nasilje, zakonske, administrativne, policijske i sudske diskriminatorne mjere, sudski progon ili kažnjavanje koje je nesrazmjerno, kao i uskraćivanje prava na sudsku zaštitu.⁶²

BiH je usvojila *sur place* princip po kome strah od progona ili stvarni rizik od teške povrede može da bude zasnovan i na događajima koji su uslijedili nakon što je tražilac azila napustio ili na aktivnostima tražioca azila nakon što je napustio zemlju porijekla.⁶³

Sama djela progona ili nedostatak zaštite od takvih djela mora biti povezan s rasom, vjerom, nacionalnošću, pripadnošću određenoj grupi ili političkim mišljenjem, a između razloga i progona i/ili nepostojanja zaštite protiv tih djela mora postojati povezanost. Prilikom procjene strahuje li tražilac azila osnovano od progona, nije važno da li on stvarno posjeduje osobenosti koje izazivaju progon ako mu progonitelj pripisuje takve osobenosti.⁶⁴

Namjeru za podnošenje zahtjeva za azil stranac može iskazati Graničnoj policiji, na graničnom prelazu ili

⁵³ *Ustav Bosne i Hercegovine – Aneks IV Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (UBiH)*, [pregovori započeti u Dejtonu 21. novembra 1995, a sporazum potpisan u Parizu 14. decembra 1995], član II/1.

⁵⁴ *UBiH*, član II/3.

⁵⁵ *UBiH*, član II/2.

⁵⁶ *UBiH*, član II/4; *Zakon o zabrani diskriminacije Bosne i Hercegovine*, [Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, brojevi 59/2009 i 66/2016], član 2/1,2; *Zakon o azilu Bosne i Hercegovine (ZOABiH)*, [Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, broj 11/2016], član 9.

⁵⁷ *ZOABiH*, član 2.

⁵⁸ *ZOABiH*, član 2/1,2.; *Zakon o strancima Bosne i Hercegovine (ZOSBiH)*, [Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, broj 88/2015], član 109.

⁵⁹ *ZOABiH*, član 8.

⁶⁰ *ZOABiH*, član 10

⁶¹ *ZOABiH*, član 19.

⁶² *ZOABiH*, član 20.

⁶³ *ZOABiH*, član 27.

⁶⁴ *ZOABiH*, član 20.

organizacionim jedinicama Službe za poslove sa strancima (u daljem tekstu: SPS), a one imaju dužnost da upoznaju stranca s postupkom traženja azila i njegovim pravima i obavezama.⁶⁵

Migranti koji iskažu namjeru za podnošenje zahtjeva za azil i izbjeglice imaju pravo da budu informisani na jeziku koji razumiju o postupcima, pravima i obavezama koje imaju, a tražiocima azila, u svim fazama postupka, biće omogućena komunikacija s UNHCR-om.⁶⁶

U sklopu svog boravka u BiH stranac je obavezan da dadne biometrijske podatke prilikom podnošenja određenih zahtjeva, utvrđivanja identiteta ili izricanja mjere protjerivanja ili stavljanja pod nadzor ili u postupku izdavanja potvrde o ostanku.⁶⁷

Tražilac azila ima pravo na boravak, smještaj u centar za tražioce azila, primarnu zdravstvenu zaštitu, pristup obrazovanju i tržištu rada, pristup besplatnoj pravnoj pomoći, praćenje toka postupka na jeziku koji razumije i psihosocijalnu pomoć.⁶⁸ Izbjeglica i stranac pod supsidijarnom zaštitom imaju pravo na identifikacioni dokument, smještaj, rad, obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, socijalnu pomoć i pomoć pri uključivanju u društvo, kao i na spajanje sa porodicom ili održavanje porodičnog jedinstva.⁶⁹

Pored određenih prava koje ima, strancu može biti izrečena mjera protjerivanja iz BiH, između ostalog, ako je nezakonito ušao u BiH ili ako njegova prisutnost predstavlja prijetnju javnom poretku ili bezbjednosti.⁷⁰ Nadzor nad strancem, do napuštanja BiH, sprovodi se ograničavanjem kretanja na određeno područje uz obvezu javljanja SPS-u ili policiji, ili smještanjem u imigracioni centar.⁷¹

2.2. REPUBLIKA SRBIJA

U Srbiji izbjeglice, uz zaštitu u okviru poštovanja ljudskih prava i izbjegličkog prava, uživaju i posebnu pravnu zaštitu u skladu sa propisima koji se odnose na izbjeglice, dok migranti uživaju zaštitu u okviru poštovanja ljudskih prava, uz specifičnosti zakona u RS.

Opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava dio su pravnog poretka RS i neposredno se primjenjuju. Stranci imaju sva ustavna i zakonska prava, osim prava koja po Ustavu i zakonu imaju samo državljani Srbije.⁷² Ustavno i zakonski je zabranjena diskriminacija.⁷³

Stranac iz Srbije može biti protjeran na osnovu zakona i to samo tamo gdje mu ne prijeti progon ili ozbiljno kršenje prava iz Ustava Srbije. Stranac koji osnovano strahuje od progona ima pravo na utočište.⁷⁴

Prema načelu zabrane vraćanja niko ne smije biti protjeran ili vraćen na teritoriju gdje bi njegov život ili sloboda bili ugroženi, sem onog lica za koje se može smatrati da ugrožava bezbjednost Srbije ili koje je pravnosnažnom presudom osuđeno za krivično djelo za koje se prema srpskim zakonima može izreći kazna zatvora u trajanju od pet godina ili teža kazna, zbog čega predstavlja opasnost za javni poredak. Ipak, nijedno lice ne smije biti protjerano ili protiv svoje volje vraćeno na teritoriju na kojoj postoji rizik da će biti podvrgnuto torturi.⁷⁵

Stranac neće biti kažnjen za nezakonit ulazak ili boravak ako bez odlaganja izrazi namjeru da podnese zahtev za azil i pruži obrazloženje za svoj nezakonit ulazak ili boravak.⁷⁶ Tražiocu koji ne razumije jezik postupka azila obezbjeđuje se besplatna usluga prevođenja na na jezik koji razumije.⁷⁷ Tražilac azila ima pravo na kontakt sa ovlašćenim službenicima UNHCR-a u svim fazama postupka.⁷⁸

Pravo na utočište (status izbjeglice) odobrava se licu koje traži azil i opravdano strahuje od progona. Supsidijarna zaštita odobrava se licu koje ne ispunjava uslove za odobrenje prava na utočište ako postoje razlozi koji ukazuju da će se povratkom u državu porijekla ili uobičajenog boravišta suočiti sa rizikom od trpljenja ozbiljne nepravde.⁷⁹ Nije važno da li tražilac

⁶⁵ ZOABiH, član 31.

⁶⁶ ZOABiH, članovi 15-16.

⁶⁷ ZOSBiH, član 122.

⁶⁸ ZOABiH, član 76.

⁶⁹ ZOABiH, član 78.

⁷⁰ ZOSBiH, član 106.

⁷¹ ZOSBiH, član 118.

⁷² Ustav Republike Srbije (URS), [Narodna skupština Republike Srbije, Službeni glasnik Republike Srbije broj 98/2006], članovi 16-18.

⁷³ URS, član 21; Zakon o azilu i privremenoj zaštiti Republike Srbije (ZARS), [Narodna skupština Republike Srbije, Službeni glasnik Republike Srbije broj 24/2018], član 7; Zakon o zabrani diskriminacije Republike Srbije, [Narodna skupština Republike Srbije, Službeni glasnik Republike Srbije broj 22/2009], član 3.

⁷⁴ URS, članovi 39, 57.

⁷⁵ ZARS, član 6.

⁷⁶ ZARS, član 8.

⁷⁷ ZARS, član 13.

⁷⁸ ZARS, član 14.

⁷⁹ ZARS, članovi 24-25.

azila zaista ima karakteristike koje su razlog za progon ako mu počinilac progona pripisuje takve karakteristike.⁸⁰

U Srbiji se takođe primjenjuje načelo *sur place*, odnosno princip da se opravdan strah od progona ili stvarni rizik od trpljenja ozbiljne nepravde može zasnivati i na događajima koji su se desili nakon što je tražilac napustio državu porijekla ili uobičajenog boravišta ili aktivnostima tražioca nakon što je napustio državu porijekla ili uobičajenog boravišta.⁸¹

Djela koja se smatraju progonom moraju biti dovoljno ozbiljna po svojoj prirodi ili ponavljanju da predstavljaju kršenje osnovnih ljudskih prava, ili skup različitih mjera koje su dovoljno ozbiljne da mogu uticati na pojedinca kao ozbiljno kršenje njegovih prava. Djela progona su definisana veoma slično kao i u BiH. Između razloga progona i djela progona, kao i nepostojanja zaštite od takvih djela, mora postojati povezanost.⁸²

Prilikom granične kontrole na ulasku u RS ili na teritoriji Srbije, stranac može pred ovlaštenim službenikom izraziti namjeru da podnese zahtjev za azil.⁸³

Tražilac azila ima pravo na: boravak i slobodu kretanja, materijalne uslove prihvata, socijalnu pomoć, zdravstvenu zaštitu, osnovno i srednje obrazovanje, informisanje i pravnu pomoć, slobodu vjeroispovesti, pristup tržištu rada i isprave.⁸⁴ Lice kome je odobreno pravo na utočište ili supsidijarnu zaštitu ima pravo na: boravak, smještaj, zdravstvenu zaštitu, obrazovanje, pristup tržištu rada, pravnu i socijalnu pomoć, svojinu, slobode kretanja i vjeroispovjesti, spajanje porodice, isprave i pomoć u integraciji.⁸⁵

Ako je stranac prekršio određene zakone protiv njega se može donijeti rješenje o vraćanju. Odrediće mu se rok za dobrovoljni odlazak, a ako to ne uradi, biće prinudno udaljen iz Srbije.⁸⁶ Stranac može biti prinudno udaljen iz RS, ali ne smije biti prinudno udaljen na teritoriju gdje mu prethodi progon, gdje bi bio podvrgnut izvršenju smrtno kazne ili torturi.⁸⁷

2.3. REPUBLIKA HRVATSKA

U Hrvatskoj izbjeglice, pored zaštite u okviru poštovanja osnovnih ljudskih prava i izbjegličkog prava, uživaju i posebnu pravnu zaštitu u skladu sa hrvatskim i propisima EU koji se odnose na izbjeglice, dok migranti uživaju zaštitu u okviru poštovanja osnovnih ljudskih prava, uz određene specifičnosti zakona u RH.

Svako u RH ima prava i slobode, nezavisno od njegovih osobina. Niko se ne smije staviti u nepovoljniji položaj, uz određene izuzetke koji su dozvoljeni, između ostalog, na osnovu državljanstva prema posebnim propisima.⁸⁸ Svi su ljudi jednaki pred sudovima i drugim državnim tijelima.⁸⁹

Strani državljani i apatridi mogu dobiti utočište u RH, osim ako su progonjeni za nopolitičke zločine i djelatnosti suprotne osnovnim načelima međunarodnog prava.⁹⁰

Zabranjeno je prisilno udaljiti ili na bilo koji način vratiti državljanina zemlje koja nije u Evropskom ekonomskom prostoru (u daljem tekstu: EEP) ili apatrida u državu u kojoj bi mu život ili sloboda bili ugroženi ili u kojoj bi mogao biti podvrgnut torturi ili koja bi ga mogla izručiti drugoj državi, koja bi mu kršila ta prava. Međutim, migrant koji ispunjava uslove za odobrenje međunarodne zaštite ili mu je zaštita odobrena, može se prisilno udaljiti ili vratiti u zemlju u kojoj mu ne bi bila narušena navedena prava, ako predstavlja opasnost za nacionalnu bezbjednost ili je pravosnažno osuđen za teško krivično djelo i predstavlja opasnost za javni poredak.⁹¹

Državljanin zemlje koja nije u EEP ili apatrid koji je nezakonito ušao u RH, a došao je sa područja na kojem je progonjen ili izložen ozbiljnoj nepravdi, neće se kazniti zbog nezakonitog ulaska ili boravka ako izrazi namjeru te opravda razloge ulaska ili boravka.⁹²

⁸⁰ ZARS, član 26.

⁸¹ ZARS, član 27.

⁸² ZARS, član 28.

⁸³ ZARS, član 35.

⁸⁴ ZARS, član 48.

⁸⁵ ZARS, član 59.

⁸⁶ *Zakon o strancima Republike Srbije (ZOSRS)*, [Narodna skupština Republike Srbije, Službeni glasnik Republike Srbije brojevi 24/2018 i 31/2019], članovi 74-77.

⁸⁷ ZOSRS, članovi 81-83.

⁸⁸ *Ustav Republike Hrvatske (URH)*, [Hrvatski sabor, Narodne novine – Službeni list Republike Hrvatske brojevi 56/1990, 135/1997, 08/1998, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010, 05/2014], član 14; *Zakon o suzbijanju diskriminacije Republike Hrvatske*, [Hrvatski sabor, Narodne novine – Službeni list Republike Hrvatske brojevi 85/2008 i 112/2012], član 9.

⁸⁹ URH, član 26.

⁹⁰ URH, član 33.

⁹¹ *Zakon o međunarodnoj i privremenoj zaštiti Republike Hrvatske (ZMPZHR)*, [Hrvatski sabor, Narodne novine – Službeni list Republike Hrvatske brojevi 70/2015, 127/2017], član 6.

⁹² ZMPZHR, član 8.

Državljanin zemlje koja nije članica EEP a koji nezakonito boravi u RH dužan je napustiti Hrvatsku odnosno EEP u roku koji mu je određen, ukoliko mu je izdato rješenje o povratku.⁹³ Državljanin zemlje koja nije članica EEP, a koji nezakonito boravi u RH ili je nezakonito prešao državnu granicu, može biti protjeran iz države ako nije napustio RH, odnosno EEP.⁹⁴ Ipak, zabranjeno je prisilno udaljiti državljanina zemlje koja nije članica EEP u državu gdje bi mu život ili sloboda bili ugroženi ili gdje bi mogao biti podvrgnut torturi.⁹⁵

Azil će se priznati tražiocu azila koji se nalazi van države svog državljanstva ili uobičajenog boravišta, a osnovano strahuje od progona zbog čega ne može ili ne želi prihvatiti zaštitu te zemlje. Supsidijarna zaštita priznaće se licu koje ne ispunjava uslove za priznavanje azila ako postoje opravdani razlozi koji ukazuju da će se povratkom u zemlju porijekla suočiti sa stvarnim rizikom trpljenja ozbiljne nepravde i koji nije u mogućnosti ili zbog takvog rizika ne želi prihvatiti zaštitu te zemlje. Ozbiljna nepravda podrazumijeva prijetnju smrtnom kaznom ili smaknućem, torturu te ozbiljnu i individualnu prijetnju životu civilnog stanovništva zbog proizvoljnog opšteg nasilja u situacijama oružanog sukoba.⁹⁶

Djela koja se smatraju progonom moraju biti dovoljno ozbiljna da predstavljaju ozbiljno kršenje ljudskih prava ili skup različitih mjera koje su dovoljno ozbiljne da u cjelini mogu uticati na kršenje ljudskih prava pojedinca. Djela progona su definisana slično kao u pravu Srbije i BiH, uz određene specifičnosti. Između razloga i progona i/ili nepostojanja zaštite protiv tih djela mora postojati povezanost. Prilikom procjene strahuje li tražilac azila osnovano, nije važno posjeduje li stvarno karakteristike koje izazivaju progon ako mu progonitelj pripisuje takve karakteristike.⁹⁷

U RH je u primjeni princip *sur place*, te se tako strah od progona ili stvarni rizik od trpljenja ozbiljne nepravde može temeljiti i na događajima koji su se dogodili nakon što je tražilac azila napustio zemlju porijekla ili njegovim aktivnostima nakon što ju je napustio.⁹⁸

Tražilac azila ima pravo na: boravak, slobodu kretanja u RH, osiguranje odgovarajućih materijalnih uslova prihvata, zdravstvenu zaštitu, osnovno i srednje obrazovanje, informacije, pravno savjetovanje i besplatnu pravnu pomoć, slobodu vjeroispovijesti, rad i isprave.⁹⁹ Azilant i stranac pod supsidijarnom zaštitom ima pravo na: boravak, spajanje porodice, smještaj, rad, zdravstvenu zaštitu, obrazovanje, slobodu vjeroispovijesti, besplatnu pravnu pomoć, socijalnu pomoć, pomoć pri integraciji u društvo, vlasništvo i sticanje hrvatskog državljanstva u skladu sa propisima.¹⁰⁰ Stranac pod privremenom zaštitom ima pravo na: boravak, ispravu, osnovna sredstva za život i smještaj, zdravstvenu zaštitu, osnovno i srednje obrazovanje, informacije o pravima i obavezama, rad, spajanje porodice i slobodu vjeroispovijesti.¹⁰¹

3. SPECIFIČNOSTI KRIZE VEZANE ZA COVID-19

U sklopu krize prouzrokovane pandemijom COVID-19 u BiH, Srbiji i Hrvatskoj došlo je do ograničenja određenih prava građana, što se posebno odrazilo na prava migranata i izbjeglica. UNHCR, Svjetska zdravstvena organizacija, Međunarodna organizacija za migracije i Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za ljudska prava upozoravali i insistirali su na tome da odgovor na COVID-19 obavezno mora uključivati zaštitu prava i zdravlja izbjeglica i migranata zbog opasnosti isključenja pojedinih grupa iz uživanja prava i pojačane diskriminacije prema njima.¹⁰²

Kada je u pitanju BiH, u skladu sa državnim sistemom, donošene su različite mjere organičavanja prava građana, u zavisnosti od nivoa vlasti koji ih je donosio. Tako su u istom trenutku važile različite mjere u Republici Srpskoj i Federaciji BiH. Mjere su se odnosile na zabrane kretanja u određenom vremenskom periodu, zabrane okupljanja, zabrane ulaska stranaca u BiH, poštovanje

⁹³ *Zakon o strancima Republike Hrvatske (ZOSRH)*, [Hrvatski sabor, Narodne novine – Službeni list Republike Hrvatske brojevi 130/2011, 74/2013, 69/2017, 46/2018 i 53/2020], član 103.

⁹⁴ *ZOSRH*, član 109.

⁹⁵ *ZOSRH*, član 126.

⁹⁶ *ZMPZHR*, član 20-21.

⁹⁷ *ZMPZHR*, član 23.

⁹⁸ *ZMPZHR*, član 24.

⁹⁹ *ZMPZHR*, članovi 52-62.

¹⁰⁰ *ZMPZHR*, članovi 64-77.

¹⁰¹ *ZMPZHR*, članovi 83-92.

¹⁰² World Health Organization, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, International Organization for Migration, United Nations High Commissioner for Refugees, OHCHR, IOM, UNHCR and WHO joint press release: *the rights and health of refugees, migrants and stateless must be protected in COVID-19 response*, [Joint News Release, 2016, (Can be found on: <https://www.who.int/news-room/detail/31-03-2020-ohchr-iom-unhcr-and-who-joint-press-release-the-rights-and-health-of-refugees-migrants-and-stateless-must-be-protected-in-covid-19-response>), Accessed on 29/5/20 at 11:03]].

zdravstvenih smjernica i sl.¹⁰³ Mjere su se odnosile kako na državljane BiH, tako i na izbjeglice i migrante, za koje je na nivou BiH donijeta i posebna odluka kojom im se ograničava kretanje i boravak, radi zaštite zdravlja građana.¹⁰⁴

Pored određenih ograničenja sloboda okupljanja i kretanja koja su se odnosila na sve građane, kao što su bili tzv. „policijski časovi“ u određenom vremenskom periodu¹⁰⁵, u Srbiji je zbog sprečavanja širenja bolesti, ograničeno i kretanje tražilaca azila i migranata i uspostavljen je pojačan nadzor i obezbjeđenje nad objektima u kojima se nalaze, te im je samo u opravdanim slučajevima, kao što je odlazak kod ljekara, omogućeno napuštanje tih objekata.¹⁰⁶

U Hrvatskoj su pravno gledano bile u primjeni donekle blaže mjere nego u Srbiji i BiH, ali su postojale mjere zabrane kretanja između mjesta prebivališta i boravišta, kao i ograničenja javnih okupljanja, uz zabrane prelaza preko graničnih prelaza RH i obavezan karantin.¹⁰⁷ Ipak,

iako je „na papiru“ Hrvatska propisivala blaže mjere, u praksi je od strane hrvatskih organa dolazilo do mnogih kršenja prava izbjeglica i migranata.

103 Vidjeti npr. *Zaključak o obaveznom sprovođenju mjera za reagovanje na pojavu bolesti izazvane novim virusom korona (COVID-19) u Republici Srpskoj*, [Republički štab za vanredne situacije, broj 01-3/20]; *Zaključak o obaveznom sprovođenju mjera za reagovanje na pojavu bolesti izazvane novim virusom korona (COVID-19) u Republici Srpskoj*, [Republički štab za vanredne situacije, broj 26-1/20]; *Zaključak o zabrani ulaska stranim državljanima u BiH*, [Republički štab za vanredne situacije, broj 06-3/20]; *Zaključak o ograničenju i zabrani kretanja na teritoriji Republike Srpske*, [Republički štab za vanredne situacije, broj 16-3/20]; *Zaključak o ograničenju i zabrani kretanja lica na teritoriji Republike Srpske*, [Republički štab za vanredne situacije, broj 26-2/20]; *Naredba o zabrani kretanja osobama mlađim od 18 i starijim od 65 godina na području Federacije Bosne i Hercegovine*, [Federalni štab civilne zaštite, broj 12-40-6-148-34/20]; *Naredba o uvođenju zabrane kretanja građana na području Federacije Bosne i Hercegovine*, [Federalni štab civilne zaštite, broj 12-40-6-148-36/20]; *Naredba o zabrani okupljanja na jednom mjestu za više od 5 osoba, te zabrana kretanja u periodu od 22.00 do 5.00*, [Federalni štab civilne zaštite, broj 12-40-6-148-155/20].

104 *Odluka o ograničenju kretanja i boravka stranaca u Bosni i Hercegovini*, [Savjet ministara Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, broj 26/20]; *Naredba za obustavu posjeta i izlaza migranata*, [Federalni štab civilne zaštite, broj 12-40-6-148-47/20].

105 Vidjeti npr. *Naredba o ograničenju i zabrani kretanja lica na teritoriji Republike Srbije*, [Ministar unutrašnjih poslova, Službeni glasnik Republike Srbije, brojevi 34/2020, 39/2020, 40/2020, 46/2020 i 50/2020]; *Uredba o merama za vreme vanrednog stanja*, [Vlada Republike Srbije, uz supotpis predsjednika Republike Srbije, Službeni glasnik Republike Srbije, brojevi 31/2020, 36/2020, 38/2020, 39/2020, 43/2020, 47/2020, 49/2020, 53/2020, 56/2020, 57/2020, 58/2020 i 60/2020].

106 *Odluka o privremenom ograničavanju kretanja tražilaca azila i iregularnih migranata smeštenih u centrima za azil i prihvatnim centrima u Republici Srbiji*, [Vlada Republike Srbije, Službeni glasnik Republike Srbije, broj 32/2020].

107 Vidjeti npr. *Odluka o mjerama ograničavanja društvenih okupljanja rada u trgovini, uslužnih djelatnosti i održavanja sportskih i kulturnih događaja*, [Stožer civilne zaštite Republike Hrvatske, broj 511-01-300-20-1]; *Odluka o privremenoj zabrani prelaska preko graničnih prijelaza Republike Hrvatske*, [Stožer civilne zaštite Republike Hrvatske, broj 511-01-300-20-2]; *Odluka*

o zabrani napuštanja mjesta prebivališta i stalnog boravka u Republici Hrvatskoj, [Stožer civilne zaštite Republike Hrvatske, broj 511-01-300-20-14].

II

SITUACIJA NA TERENU

1. TROUGAO MEĐE

Zapadni Balkan se posljednjih godina suočava sa velikim talasom migracija. Masovno kretanje migranata i izbjeglica sa područja Bliskog istoka, Azije i sjeverne Afrike preko teritorije Srbije i dijelom preko teritorije Crne Gore kao epilog ima veliku koncentraciju ljudi u pokretu u BiH, posebno u krajiškom regionu, sa željom, u priličnom broju slučajeva, da idu dalje ka EU, preko Hrvatske. U tom nastojanju RS, RH i BiH su svojevrsni trougao u okviru koga se nalazi granica koju migranti i izbjeglice moraju preći da bi došli do sigurnosti i boljeg života.

Broj migranata i izbjeglica je u konstantnom porastu, sa određenim prekidom zbog krive uzrokovane koronavirusom, a pitanje migracija postaje jedno od dominantnih političkih pitanja, prvenstveno u BiH, ali dijelom i u RS i RH. Dok je ova tema sve zastupljenija u svakodnevnici, dotle se ponašanje vlasti u npr. BiH svodi na pasivno posmatranje procesa migracija, anitimigrantske poruke, loše reagovanje od strane policijskih organa, pružanje humanitarne pomoći sa ili bez saradnje sa međunarodnim organizacijama, uz vjeru da će u određenom vremenu svi migranti napustiti područje države. Za to vrijeme, podršku i pomoć migrantima i izbjeglicama u velikoj mjeri pružaju volonteri i različite organizacije.

Uočavajući jasne signale koji otežavaju dalje kretanje ljudi u pokretu prema Zapadnoj Evropi, mnogi od njih se odlučuju za „predah“ u zemljama gdje su se zatekli, čekajući pogodniji trenutak za nastavak puta prema željenim odredištima. U takvoj situaciji jedini logičan korak je privremeno zadržavanje u BiH ili RS za one koji se trenutno tu nalaze. Kako bi ostvarili određena prava tokom boravka, mnogi migranti se odlučuju da podnesu zahtjev za azil, dok su pojedini u potrazi za određenim poslovima koji im mogu donijeti materijalna primanja dovoljna za zadovoljenje osnovnih životnih potreba.

Iako se na određeni način ojačavaju sistemi upravljanja migracijama, azilom i granicama, nacionalni administrativni kapaciteti i dalje su ograničeni i često se teško nose s izazovom dolaska novih migranata. Procjenjuje se da je u BiH od januara 2018. godine ušlo više od 50 000 migranata i izbjeglica, a prema procjenama eksperata, za prihvrat tolikog broja lica nedostaju prikladni objekti za smještaj, kao i sredstva za boravak.¹⁰⁸ U sklopu nastojanja da se situacija normalizuje, područje Zapadnog Balkana je dobilo, od 2015. godine, više od 141 000 000 evra iz EU za rješavanje problema koji nastaju sa velikim migracijama. Podrška je došla i u obliku stručne pomoći iz Unije, sa snažnim naglaskom na prenošenje normi i standarda EU u migracione politike.¹⁰⁹

2. POZICIJA TURSKE, GRČKE I BUGARSKE

Evropska unija uzima Tursku kao jednog od ključnih partnera u području upravljanja migracijama u Istočnom Mediteranu, s obzirom da se u Turskoj nalazi više miliona izbjeglica i migranata.¹¹⁰ Ipak, *Die Welt* je početkom marta 2020. godine objavio povjerljivi izvještaj u koji su imali uvid njegovi novinari, a u kojem Agencija za zaštitu vanjskih granica EU (u daljem tekstu: *Frontex*) navodi da se očekuju masovne migracije iz Turske. U dokumentu je navedeno da će priliv migranata i dalje rasti i kako se navodi: „biće teško zaustaviti veliku količinu ljudi koji su se uputili prema Evropi“. *Frontex* predviđa kako migrante i izbjeglice ne može zaustaviti ni eventualna intervencija

¹⁰⁸ Komunikacija Komisije Europskom parlamentu, Europskom vijeću i Vijeću – Izvješće o napretku u provedbi Europskog migracijskog programa (INPEMP), [Europska komisija, Bruxelles: 2019], stranica 8.

¹⁰⁹ INPEMP, stranica 8.

¹¹⁰ INPEMP, stranica 4.

turskih vlasti, ukoliko bi one odlučile da ponovno zatvore granicu prema Grčkoj.¹¹¹

Takođe, predsjednik Turske Recep Tayyip Erdoğan je u martu 2020. izjavio kako je EU obećala milijardu evra za pomoć izbjeglicama i poručio da Turska više ne želi taj novac, a da svi imaju pravo i slobodu napustiti državu u kojoj se nalaze, te da izbjeglice i migranti svojom voljom napuštaju Tursku.¹¹²

Dok je trajala *martovska kriza* i svojevršno otvaranje granica od strane Turske, pojavili su se velike grupe migranata koji su išli prema Grčkoj. Grčka policija upotrebljavala je suzavac i druge nasilne metode za rastjerivanje hiljada migranata i izbjeglica koji su krenuli ka njihovoj državi, u cilju da, između ostalog, „zaštite” i granice EU.¹¹³ Na tursko-grčkoj granici, na kojoj konstantno traju trvenja i različite igre i nadmudrivanja između turskih i grčkih graničara, početkom marta 2020. godine nalazilo se 13 000 migranata¹¹⁴, od preko 4 000 000 koliko ih ima u Turskoj.¹¹⁵ Manji incidenti u pograničnim područjima su redovna pojava, a na ostrvu Lezbos je došlo čak i do sukoba između lokalnog stanovništva i izbjeglica i do napada na aktiviste za ljudska prava.¹¹⁶

Međutim, zanimljivo je da su prelazi migranata prema Bugarskoj bili i dalje proporcionalno veoma mali, što zbog međusobnih odnosa vlasti Bugarske i Turske prema ovom pitanju, što zbog toga što među migrantima Bugarska uživa „veoma loš glas” kao tranzitna zemlja na putu prema zapadu. Postoje mnogi izvještaji o tome kako bugarska policija maltretira i tuče migrante i izbjeglice.¹¹⁷

Dešavanja u ranijim mjesecima, kao i ovakav odnos na Balkanu, uticala su i na države bivše Jugoslavije, pogotovo na BiH, u kojoj je završio jedan dio izbjeglica i migranata. U debati povodom situacije u BiH, koja se vodila u Evropskom parlamentu, naglašeno je da BiH „postaje glavna ruta migranata na putu ka EU te je upućena kritika vlastima BiH jer se ne određuju nova mjesta za uspostavljanje privremenih kampova za smještaj migranata” i izražena je zabrinutost zbog prijavljenih slučajeva nasilnog vraćanja i lošeg tretiranja migranata na granici Hrvatske sa BiH.¹¹⁸

Dok Turska konstantno „prijeti” da će u potpunosti otvoriti granice i pustiti migrante i izbjeglice da idu prema Evropi, grčke vlasti se ponašaju kao strogi čuvari granica, teško kršeći prava migranata koji pokušavaju da uđu u Grčku. Bugarska se kroz dogovore sa Turskom nastoji držati po strani, dok su Srbija i BiH u ovakvom odnosu postale glavne „čekaonice” i tranzitne tačke u balkanskoj ruti kojom se kreću migranti i izbjeglice. Hrvatska se pri tome ponaša kao strogi milicajac, i prema izvještajima različitih organizacija za ljudska prava, često krši prava ljudi u pokretu.

3. BROJEVI I STATISTIKA

3.1. TAČAN BROJ MIGRANATA I IZBJEGLICA

Kada je u pitanju situacija na terenu i zvanični izvještaji državnih institucija u vezi sa brojem migranata u BiH, RS i RH, oni se često razlikuju od izvještaja nezavisnih tijela ili istraživača, te zbog toga nije moguće odrediti tačan broj migranata i izbjeglica u svakoj od ovih država. Ovo je uslovljeno prije svega svakodnevnom fluktuacijom ljudi u pokretu na Zapadnom Balkanu, ali i tehničkim i kapacitetskim nemogućnostima nadležnih institucija da tačno popišu sve migrante i izbjeglice. Uz to, u

¹¹¹ Christoph B. Schiltz, *Frontex erwartet „Massenmigration nach Griechenland”*, [Die Welt: 2020, (Can be found at: <https://www.welt.de/politik/ausland/plus206249801/Fluechtlings-krise-Frontex-erwartet-Massenmigration-nach-Griechenland.html>, Accessed: 1/8/2020 at 12:39)], G.D., *Procurio tajni izvještaj granične policije EU-a o novom migrantskom valu*, [Index:2020, (dostupno na: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/procurio-tajni-izvjestaj-granicne-policije-eua-o-novom-migrantskom-valu/2161269.aspx>, Pristupljeno: 1/8/2020 u 12.55)].

¹¹² Yeşim Sert Karaaslan, *Erdogan: EU nam je obećao milijardu eura za izbjeglice, mi više ne želimo taj novac*, [Anadolu Agency: 2020, (dostupno na: <https://www.aa.com.tr/ba/turska/erdogan-eu-nam-je-obe%C4%B7ao-milijardu-eura-za-izbjeglice-mi-vi%C5%A1e-ne-%C5%BElimo-taj-novac-/1752388>, Pristupljeno: 1/8/2020 u 13.21)].

¹¹³ EU podržava Grčku u naporima da zaustavi migrante, [Radio Slobodna Evropa: 2020, (dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/30466794.html>, Pristupljeno: 1/8/2020 u 13.29)]; HRW: *Grčka i EU da poštuju prava i smanje patnje migranata na granicama*, [Radio Slobodna Evropa: 2020, (dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/hrw-gr%C4%8Dka-i-eu-da-po%C5%A1tuju-prava-i-smanje-patnje-migranata-na-granicama-/30468522.html>, Pristupljeno: 1/8/2020 u 14.02)].

¹¹⁴ *More than 13,000 Migrants Reported Along the Turkish-Greek Border*, [IOM: 2020, (Can be found at: <https://www.iom.int/news/more-13000-migrants-reported-along-turkish-greek-border>, Accessed: 1/8/2020 at 14:35)].

¹¹⁵ *Operations – Europe – Eastern Europe – Turkey*, [UNHCR: 2020, (Can be found at: <https://reporting.unhcr.org/node/2544?y=2020#year>, Accessed: 1/8/2020 at 14:39)].

¹¹⁶ Katimerini, *Meštani sa Lezbosa ne daju migrantima da izađu iz čamca*, [Radio-televizija Srbije: 2020, (dostupno na: <https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/3/region/3871656/lezbos-grcka-turska-migranti.html>, Pristupljeno: 3/8/2020 u 12.55)].

¹¹⁷ Aleksandar Andrejev, *Sve je mirno na bugarsko-turskoj granici*, [Deutsche Welle: 2020, (dostupno na: <https://www.dw.com/sr/sve-je-mirno-na-bugarsko-turskoj-granici/a-52618532>, Pristupljeno: 3/8/2020 u 12.59)].

¹¹⁸ Marina Maksimović, *Evropski parlament raspravljao o migrantskoj krizi u BiH*, [Deutsche Welle: 2019, (dostupno na: <https://www.dw.com/bs/evropski-parlament-raspravljao-o-migrantskoj-krizi-u-bih/a-51256384>, Pristupljeno: 3/6/2020 u 8.55)].

određenim slučajevima, veoma je moguće da dolazi i do namjernog nepopisivanja svih migranata i izbjeglica, pogotovo kada je namjera vlasti da iste što brže prebace u susjednu državu.

Brojke variraju u zavisnosti od toga ko vrši procjenu. Međutim, istina je da je više desetina hiljada migranata i izbjeglica boravilo i boravi u trouglu BiH, Srbije i Hrvatske u posljednje dvije godine, i da su svoju sreću željeli i žele potražiti u zemljama EU. Određen dio je uspio otići u Uniju, dok se jedan dio, nakon „niza neuspjelih pokušaja i preživljenog brutalnog nasilja na granicama EU“, odlučio vratiti u Srbiju ili u BiH. Ipak, većina se i dalje nada novoj prilici ulaska u Evropsku uniju.¹¹⁹

3.2. BOSNA I HERCEGOVINA

Migranti i izbjeglice na teritoriju BiH u ogromnom broju slučajeva dolaze prelazeći istočnu granicu, tačnije rijeku Drinu, dok daleko manji broj dolazi sa teritorije Crne Gore, uglavnom bez dokumenata, a često i mimo samih graničnih prelaza.

Nadzor istočne granice nije osiguran u potpunosti, a Graničnoj policiji (u daljem tekstu: GP BiH) nedostaje značajan broj ljudi i materijalno-tehničkih sredstava. Tako je u martu 2020. godine GP BiH zaključila da joj nedostaje 1200 službenika za uspješno obavljanje poslova čuvanja državne granice zbog pojačanog priliva migranata i izbjeglica.¹²⁰

Tokom 2018. godine, 4 489 osoba otkriveno je u pokušaju nezakonitog prelaska granice BiH, dok je u 2019. godini otkriveno 5 859 osoba, što je bila direktna posljedica masovnih migracionih kretanja. Uz to je GP BiH evidentirala tokom 2019. godine 13 251 osobu koja je spriječena u pokušaju nezakonitog prelaska na teritoriju BiH sa teritorije komšijskih zemalja, na koju su se i vratili. U 2018. godini, Službi za poslove sa strancima prijavljeno je 23 902 migranata, od kojih je namjeru za podnošenje zahtjeva za azil iskazalo njih 22 499, dok je sam zahtjev za azil podnijelo 1 567 osoba. U 2019. godini, SPS-u je prijavljeno 29 302 migranta, od kojih je namjeru za podnošenje zahtjeva za azil iskazalo 27 769, a zahtjev za azil podnijele su 784 osobe.¹²¹

¹¹⁹ Nidžara Ahmetašević, *Ljudi u pokretu bez ljudskih prava – Izbjeglice i migranti u Bosni i Hercegovini bez ljudskih prava (LJPBLJPBiH)*, [Friedrich-Ebert-Stiftung, Sarajevo: 2020], stranica 1.

¹²⁰ SRNA, *Galić: BiH nedostaje oko 1.200 graničnih policajaca*, [Nezavisne novine: 2020, (dostupno na: <https://www.nezavisne.com/novosti/bih/Galic-BiH-nedostaje-oko-1200-granicnih-policajaca/587906>, Pristupljeno: 3/6/2020 u 10.47)].

¹²¹ *Migracioni profil Bosne i Hercegovine za 2019. godinu (MPBiH 2019)*, [Ministarstvo bezbjednosti, Sektor za imigraciju, Sarajevo: 2020], stranice 25, 79-80.

Istovremeno, zbog pojačanog nadzora i utvrđivanja granice Hrvatske, procjene šefa Misije Međunarodne organizacije za migracije (u daljem tekstu: IOM) u BiH Petera van der Evereta, prije proglašenja pandemije virusa COVID-19, bile su da BiH može očekivati i do 10 000 migranata dnevno. U okviru navedene procjene naveo je i da rješenje migracija ne može doći iz BiH, da su kapaciteti zemlje već nategnuti, te da je potrebno raditi s EU u cilju pronalaska alternativa.¹²²

Od januara do juna 2020. godina GP BiH je preduzela mjere prema 8 732 strana državljana, od čega je u nezakonitom prelasku evidentirano 4 187 lica, dok je od pokušaja nezakonitog ulaska odvratio 4 545 lica. U prvih pet mjeseci 2020. godine, od ukupno 5 086 migranata prijavljenih SPS-u, namjeru za podnošenje zahtjeva za azil iskazalo je 4 726 lica, ali njih 78 je i podnijelo zahtjev za azil.¹²³ Procjene IOM-a su da se u BiH u 2020. godini, do avgusta mjeseca, nalazilo preko 10 000 migranata i izbjeglica.¹²⁴

Najveći broj lica otkrivenih u pokušaju prelaska granice BiH bili su državljani Pakistana, Avganistana, Maroka, Iraka, Egipta, Sirije i Irana. Takođe, došlo je do značajnog pada broja lica zatečenih u prelasku ili pokušaju prelaska granice i to od polovine marta, kada su počele da se primjenjuju mjere zbog COVID-19. Međutim, ublažavanje ili ukidanje tih mjera od polovine maja dovelo je do ponovnog pojačanog migracionog pritiska na granicu BiH, posebno duž granice sa RS i Crnom Gorom. Kada je riječ o izlazu iz BiH, najveći pritisak je primjećen na području Unsko-sanskog kantona (u daljem tekstu: USK), što je već redovna pojava.¹²⁵

Službeni podaci institucija u BiH jasno i nedvosmisleno pokazuju da je broj ulazaka migranata u državu u porastu. Ipak, ti podaci nisu konačni niti u potpunosti

¹²² SRNA, *U BiH se dnevno očekuje i do 10.000 migranata*, [Nezavisne novine: 2020, (dostupno na: <https://www.nezavisne.com/novosti/drustvo/U-BiH-se-dnevno-ocekuje-i-do-10000-migranata/586624>, Pristupljeno: 3/6/2020 u 11.04)].

¹²³ N. N., *U maju porastao broj migranata u BiH*, [Nezavisne novine: 2020, (dostupno na: <https://www.nezavisne.com/novosti/bih/U-maju-porastao-broj-migranata-u-BiH/613190>, Pristupljeno: 3/8/2020 u 16.43)].

¹²⁴ *Flow Monitoring*, [IOM: 2020, (Can be found at: <https://migration.iom.int/europe?type=arrivals>, Accessed: 31/8/2020 at 14:31)].

¹²⁵ SRNA, *Granična policija BiH upozorava – Najveća žarišta ilegalnog ulaska migranata - Zvornik, Hum i Trebinje*, [Srpska info: 2020, (dostupno na: <https://srpskainfo.com/granicna-policija-bih-upozorava-najveca-zarista-ilealnog-ulaska-migranata-zvornik-hum-i-trebinje/>, Pristupljeno: 3/8/2020 u 17.15)].

prikazuju situaciju na terenu, zbog nemogućnosti da se statistički obrade svi boravci migranata u BiH. Glavni razlozi za povećan broj migranata i izbjeglica u BiH su svakako: novi priliv ljudi u pokretu, jačanje nadzora granica EU, iscrpljenost i neizvjesnost daljeg kretanja migranata prema zemljama Zapadne Evrope, te presjecanje značajnog dijela organizovanog šverca ljudima od strane kriminalnih grupa.

Kako u BiH postoji nedostatak efikasne koordinacije i saradnje „između relevantnih institucija na različitim nivoima vlasti“, kao i između institucija BiH i donatora te međunarodnih organizacija koje realizuju projekte vezane za migracije, značajan dio tereta oko dolaska i smještaja novih ljudi pada na lokalne zajednice.¹²⁶

3.3. REPUBLIKA SRBIJA

Migranti i izbjeglice na teritoriju Srbije dolaze većinom sa teritorije Sjeverne Makedonije, a donekle i sa teritorije Albanije, Bugarske i Crne Gore. Migranti većinom granicu pokušavaju preći bez dokumenata, a često i mimo samih graničnih prelaza.

U toku 2018. godine, ulazak na teritoriju RS nije omogućen za 6 096 lica, a iste godine je za 4 142 lica izrečena mjera otkaza boravka, kao i 1 579 rješenja o vraćanju za strane državljane koji su u Srbiju ušli i/ili borave nezakonito. Takođe, u 2018. godini bilo je 8 410 izraženih namjera za azil, a 341 lice je podnijelo zahtjev za azil. Najveći broj tražilaca azila dolazio je iz Avganistana, Pakistana i Irana.¹²⁷

U 2019. godini ulazak u RS nije omogućen za 5 214 lica. U 2019. godini bilo je 12 935 stranca koji su izrazili namjeru da podnesu zahtjev za azil u Srbiji, od čega je 21 lice podnijelo zahtjev za azil. Najveći broj njih dolazi iz Avganistana, Pakistana i Sirije.¹²⁸

U prvoj polovini 2020. godine 1 150 osoba je izrazilo namjeru da podnese zahtjev za azil u Srbiji. Među onima koji su izrazili namjeru da podnesu zahtjev, najviše je bilo osoba iz Avganistana, Pakistana, Sirije, Bangladeša i Indije.¹²⁹ U toku aprila i maja mjeseca 2020. godine u centrima u Srbiji broj migranata je iznosio oko 9 000

ljudi,¹³⁰ a procjene IOM su da se u RS u 2020. godini, do avgusta mjeseca, nalazilo preko 15 000 migranata i izbjeglica.¹³¹

3.4. REPUBLIKA HRVATSKA

Migranti i izbjeglice u posljednje vrijeme na teritoriju Hrvatske dolaze uglavnom sa teritorije BiH, a dijelom i sa teritorije Srbije. Migranti u dosta slučajeva granicu pokušavaju preći bez dokumenata, a često i mimo samih graničnih prelaza.

Hrvatska je 2018. godine, prema zvaničnim podacima, evidentirala 8 207 lica koja su pokušala nezakonito preći državnu granicu¹³², dok je taj broj u prvih osam mjeseci 2019. iznosio oko 10 000.¹³³ Pri tome je u 2019. godini evidentirano preko 11 000 migranata i izbjeglica, uglavnom iz Avganistana, Pakistana i Turske.¹³⁴ U 2018. godini 1 068 lica je izrazilo namjeru za podnošenjem zahtjeva za međunarodnu zaštitu od čega je većina bila iz Avganistana, Irana, Alžira i Sirije. Zahtjev za međunarodnu zaštitu podnijelo je pak 916 osoba.¹³⁵

U 2019. godini ukupno je 1 986 lica izrazilo namjeru za podnošenjem zahtjeva za međunarodnu zaštitu. Najveći broj osoba koji je iskazao namjeru bio je iz Iraka, Avganistana, Sirije, Irana, Turske i Alžira.¹³⁶

130 Netačne informacije o naseljavanju migranata u Srbiji, [Vlada Republike Srbije: 2020, (dostupno na: <https://www.srbija.gov.rs/vest/457115/netacne-informacije-o-naseljavanju-migranata-u-srbiji.php>, Pristupljeno: 23/7/2020 u 20.20)]; Lazara Marinković, „Naseljavanje migranata u Srbiji“ i korona virus: Kako epidemija utiče na širenje lažnih vesti i antimigrantskih stavova, [BBC News na srpskom: 2020, (dostupno na: <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-52524776>, Pristupljeno: 7/8/2020 u 11.14)].

131 *Flow Monitoring*, [IOM: 2020, (Can be found at: <https://migration.iom.int/europe?type=arrivals>, Accessed: 31/8/2020 at 15:39)].

132 XIII Izvješće o provedbi Strategije integriranog upravljanja granicom Republike Hrvatske za 2018. godinu, [Vlada Republike Hrvatske, Međuresorna radna skupina za integrirano upravljanje granicom, Zagreb: 2019], stranica 6.

133 Reagiranje na optužbe Komesarijata za izbjeglice i migracije Republike Srbije, [Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske: 2020, (dostupno na: <https://mup.gov.hr/vijesti-8/reagiranje-na-optuzbe-komesarijata-za-izbjeglice-i-migracije-republike-srbije/284701>, Pristupljeno: 3/8/2020 u 12.00)].

134 *Croatia – Events of 2019 – Part of the EU Chapter*, [Human Rights Watch: 2020, (Can be found at: <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/croatia>, Accessed: 1/7/2020 at 9:22)].

135 *Hrvatski sustav azila u 2018 – Nacionalni izvještaj*, [Hrvatski pravni centar: 2019], stranica 10.

136 *Hrvatski sustav azila u 2019 – Nacionalni izvještaj*, [Hrvatski pravni centar: 2020], stranica 11.

126 *MPBiH 2019*, stranica 78.

127 *Migracioni profil Republike Srbije za 2018. godinu*, [Vlada Republike Srbije: 2019], stranice 36-51.

128 *Migracioni profil Republike Srbije za 2019. godinu (MPS 2019)*, [Vlada Republike Srbije: 2020], stranice 22-30.

129 Tim Beogradskog centra za ljudska prava, *Pravo na azil u Republici Srbiji – Izveštaj za period januar–jun 2020*, [Beogradski centar za ljudska prava: 2020], stranice 6-7.

Od januara do juna 2020. godine 795 lica je zatražilo međunarodnu zaštitu u RH.¹³⁷ Procjene IOM su da se u RH u 2020. godini, do avgusta mjeseca, nalazilo preko 8 000 migranata i izbjeglica.¹³⁸

4. VLASTI, GRAĐANI, (NE)PRAVO I LJUDI U POKRETU

4.1. KAD *DE FACTO* PREGAZI *DE IURE*

U prvom dijelu analize objašnjeno je koja sve osnovna prava imaju migranti i izbjeglice, od onih koja se odnose samo na njih i koja su usmjerena ka njima, do onih koja važe za sve ljude i koja su opšta. Sve tri države, BiH, Hrvatska i Srbija imaju zakone koji se odnose na ljude u pokretu, a pored toga, na papiru, imaju i iskazanu zaštitu ljudskih prava kroz prihvatanje međunarodnih instrumenata kojima se ona štite i inkorporisanje određenih standarda u svoje zakone.

Međutim, sve to lijepo izgleda kada se gleda kroz slova i paragrafe u zakonskim tekstovima. Situacija na terenu je, pak, umnogome drugačija. Naime, vlastima često nije bitno ono što piše u članovima i stavovima ili pravnoj praksi, nego ono što im može donijeti lakše upravljanje državom, veće prihode, manje tenzije, i u političkom smislu stabilnu vlast i nove glasove. Tako se nerijetko dešava da se krše prava izbjeglica i migranata, kroz nepostupanje prema propisima koji su donijeti kako bi upravo ta populacija bila zaštićena.

Pored toga, postoji i hronično nepoznavanja koncepta ljudskih prava i samog prava ljudskih prava, od strane nadležnih organa koji postupaju prema migrantima i izbjeglicama. Tako ti organi, od onih koji donose odluke, pa do onih koji ih izvršavaju, veoma često grubo krše ljudska prava ljudi koji su došli u RS, RH i BiH. Zbog toga, kao i u mnogim drugim oblastima, dolazi do diskrepancije onog što je propisano (*de iure*) i onog što se faktički dešavana na terenu (*de facto*). Taj raskorak, nažalost, ne ide u prilog migrantima i izbjeglicama i dovodi do teškog kršenja njihovih osnovnih prava, za koja i oni često, zbog nedostatka informacija, ne znaju da ih imaju.

¹³⁷ Statistički pokazatelji tražitelja međunarodne zaštite prema državljanstvu i spolu za razdoblje 1. 1 – 30. 6. 2020, [Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske].

¹³⁸ Flow Monitoring, [IOM: 2020, (Can be found at: <https://migration.iom.int/europe?type=arrivals>, Accessed: 31/8/2020 at 15:39)].

4.2. SISTEMSKI *PUSH-BACK*, NASILJE I OGRADE

Termin „*push-back*” predstavlja državne mjere kojima se izbjeglice i migranti prisiljavaju da se vrate preko granice, uglavnom odmah nakon što su je prešli, bez obzira na njihove pojedinačne okolnosti i bez mogućnosti da zatraže azil ili iznose argumente protiv mjera koje se protiv njih preduzimaju.¹³⁹

Iako zvanični organi Hrvatske navode da nisu evidentirali događaje i kršenje zakona od strane pripadnika policije RH, u javnosti se redovno pojavljuju izvještaji o nezakonitim aktivnostima hrvatske države u prebacivanju migranata i izbjeglica u BiH. Naime, hrvatski policajci, nerijetko uz primjenu sile i prijetnju oružjem, istjeruju migrante i izbjeglice iz RH. Mnogi slučajevi ovakvog postupanja su dokumentovani i javno objavljeni od strane domaćih i stranih medija te različitih organizacija.¹⁴⁰

Brutalnost hrvatske policije, prema nekim od izvještaja, povezana je sa tim da graničari žele pokazati migrantima da bi trebalo da odustanu od pokušaja ulaska u EU.¹⁴¹ Hrvatska tako sistemski nezakonito vraća hiljade migranata te ih, često uz nasilne metode i ponižavanje, prisilno „izbacuje” iz EU i vraća u BiH.¹⁴²

Međudržavni odnosi Hrvatske i BiH su nekoliko puta bili dovedeni u pitanje zbog tretmana migranata i njihovog nasilnog povratka na teritoriju BiH od strane RH. Incident koji je jedan od posljednjih dokaza lošeg postupanja Hrvatske, desio se početkom maja 2020. godine, kada je prema pisanju britanskog lista „*The Guardian*” više od 30 migranata otkrilo detalje pljački i premlaćivanja koje su pretrpjeli od hrvatske policije. Policajci su nekima od njih, kako navode, sprejem na tjemenu nacrtili krstove,

¹³⁹ Term – *Push-Back*, [European Center for Constitutional and Human Rights, (Can be found at: <https://www.ecchr.eu/en/glossary/push-back/>, Accessed: 8/7/2020 at 11:13)].

¹⁴⁰ Događaji koje hrvatska policija „nije evidentirala”: Migranti su silom, čak i prijetnjom oružjem, vraćani u BiH, [Žurnal info: 2020, (dostupno na: <https://zurnal.info/novost/22653/migranti-su-silom-cak-i-prijetnjom-oruzjem-vracani-u-bih>, Pristupljeno: 21/8/2020 u 11.17)].

¹⁴¹ Adelheid Wölflm, *Aufgrund der Covid-19-Pandemie fast keine Neuankommenden auf dem Balkan*, [Der Standard: 2020, (Can be found at:

<https://www.derstandard.at/story/2000118986203/fast-keine-neuankommenden-auf-dem-balkan-wegen-covid-19-pandemie>, Accessed: 1/8/2020 at 7:07)].

¹⁴² Vidjeti npr. Avdo Avdić, *Nakon što je žandarmerija zamijenila SIPA-u na granici: Za dva mjeseca iz Srbije u BiH ušlo više od 7000 migranata*, [Žurnal info: 2019, (dostupno na: <https://zurnal.info/novost/22517/za-dva-mjeseca-iz-srbije-u-bih-uslo-vise-od-7000-migranata>, Pristupljeno: 3/8/2020 u 14.05)].

rekavši im da je to „lijeak za koronavirus“. Ministarstvo unutarnjih poslova RH je odbacilo tu prijavu, kao i sve ostale prijave o upotrebi sredstava sile prema migrantima od strane policijskih službenika, koje je primilo od različitih organizacija. Time je štitilo svoje pripadnike, navodivši da su optužbe pretenciozne, neobjektivne i senzacionalističke.¹⁴³ Hrvatske vlasti odbijaju da priznaju da uopšte sprovode *push-back* doktrinu, međutim, čak je i bivša hrvatska predsjednica Kolinda Grabar-Kitarović potvrdila da policija RH vrši te aktivnosti.¹⁴⁴

Pored *push-back* postupanja, u javnosti u BiH, RH i RS se svako malo iznose tvrdnje o potrebi gradnje žičanih ograda i prepreka na granicama, kako ih migranti ne bi mogli preći, vodeći se primjerima Grčke, Mađarske, Bugarske i Slovenije. Posljednja novost je da je Srbija krenula u postavljanje jedne takve ograde na granici sa Sjevernom Makedonijom, kod Preševa, u cilju onemogućavanja eventualnog masovnog prelaska granice. Pri postavljanju ovih ograda nejasna je uloga EU i njenih institucija, za koje lokalni organi tvrde da podržavaju gradnju ovakvih prepreka, dok zvaničnici Unije to demantuju.¹⁴⁵

4.3. DOBROVOLJNO VRAĆANJE I DEPORTACIJA

Program *asistirano dobrovoljnog povratka i reintegracije* je oblast djelovanja IOM-a u kojoj se pruža podrška migrantima prilikom dobrovoljnog povratka u njihovu zemlju porijekla ili u treću zemlju, gdje im je omogućeno stalno prebivalište. Ovim programom su u 2019. godini u Srbiji bile obuhvaćene 193 osobe¹⁴⁶, a u

BiH 837 stranaca u aktivnostima IOM-a i SPS-a.¹⁴⁷ Ovi podaci, kada se uporede sa brojem ljudi koji se nalaze u BiH i Srbiji, jasno ukazuju da većina ljudi u pokretu ne želi da se vrati u države iz kojih su došli.

Dok se RH u velikoj mjeri služi *push-back* metodama i prebacivanjem ljudi u pokretu na teritoriju BiH, sama BiH nema tolike mogućnosti da to isto radi prema RH, iako određeni političari istinski žele da migrante i izbjeglice otjeraju iz BiH. Zbog toga se u okviru entitetskog, kantonalnog i državnog vrha, raspravljaju načini za „rješavanje“ pitanja boravka velikog broja migranata u zemlji. I pored postojanja pravnih dokumenata i alata na osnovu kojih se može postupati ukoliko migranti i izbjeglice žele da se vrate u matične države, kao i malog interesovanja ljudi u pokretu za vraćanjem u svoje zemlje, određeni politički krugovi konstantno kuju planove sa ciljem da na neki način „izbace“ migrante i izbjeglice iz zemlje.

U skladu sa takvim pogledima, pored najava, izjava u medijima i sporadičnih akcija, u aprilu mjesecu 2020. godine krenulo se u sprovođenje plana ministra bezbjednosti BiH, prema kome je SPS trebalo da kreira spisak od 10 000 migranata koje treba deportovati iz BiH. Spisak je kreiran na osnovu popunjavanja anketnog listića za one koji žele dobrovoljno da se vrate u matične države.¹⁴⁸ Međutim, prema kasnijim podacima koje je iznio direktor SPS-a Slobodan Ujčić, od 6 000 migranata, svega njih 130 je izrazilo želju da se vrati u zemlje iz kojih su došli.¹⁴⁹

4.4. NEADEKVATAN SMJEŠTAJ I ŽIVOT U LIMBU

Situacija u privremenim kampovima za smještaj migranata u BiH je trenutno vrlo teška i nehumana po mnogim aspektima. Istina je da se dešavaju određena poboljšanja, ali je situacija daleko od dobre. U svim kampovima koje vodi IOM redovno se prijavljuje nedostatak hrane, kao i to da postojeća hrana nije prilagođena svima, uključujući djecu ili one koji imaju specijalnu prehranu zbog zdravstvenih razloga.¹⁵⁰

¹⁴³ Lorenzo Tondo, *Crosses on our heads to 'cure' Covid-19: refugees report abuse by Croatian police*, [The Guardian: 2020, (Can be found at: <https://www.theguardian.com/global-development/2020/may/28/they-made-crosses-on-our-heads-refugees-report-abuse-by-croatian-police?fbclid=IwAR2nyp7EVv40XUVsav3bH3ryNYA-ewFwsjqT-rQmSjffQpyraWD4HSK03EY>, Accessed: 1/8/2020 at 11:37)]; *Reagiranje MUP-a na članak britanskog portala The Guardian*, [Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske: 2020, (dostupno na: <https://mup.gov.hr/vijesti/reagiranje-mup-a-na-clanak-britanskog-portala-the-guardian/286198>, Pristupljeno: 4/8/2020 u 5.09)]; *Reagiranje MUP-a na izvješće Human Rights Watcha*, [Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske: 2020, (dostupno na: <https://mup.gov.hr/vijesti/reagiranje-mup-a-na-izvjesce-human-rights-watcha/285858>, Pristupljeno: 4/8/2020 u 5.10)].

¹⁴⁴ Gordan Duhaček, *Kolinda u šokantnom intervjuu priznala da hrvatska policija krši zakone*, [Index: 2019, (dostupno na: <https://www.index.hr/vijesti/clanak/kolinda-u-sokantnom-intervjuu-priznala-da-hrvatska-policija-krsi-zakone/2099829.aspx>, Pristupljeno: 5/8/2020 u 18.56)].

¹⁴⁵ Jelena Đukić Pejić, *Misteriozna ograda protiv migranata*, [Index: 2019, (dostupno na: <https://www.dw.com/sr/misteriozna-ograda-protiv-migranata/a-54670606>, Pristupljeno: 31/8/2020 u 20.21)].

¹⁴⁶ *MPS 2019*, stranice 25-26.

¹⁴⁷ *MPBiH 2019*, stranice 42-48.

¹⁴⁸ SRNA, Ujčić: *Pravi se spisak 10.000 migranata koji će biti deportovani iz BiH*, [Nezavisne novine: 2020, (dostupno na: <https://www.nezavisne.com/novosti/drustvo/Ujic-Pravi-se-spisak-10000-migranata-koji-ce-biti-deportovani-iz-BiH/595744>, Pristupljeno: 12/7/2020 u 10.00)].

¹⁴⁹ SRNA, Ujčić: *Od 6.000 migranata, svega 130 želi da se vrati kući*, [BUKA: 2020, (dostupno na: <https://www.6yka.com/novosti/ujic-od-6000-migranata-svega-130-zeli-da-se-vrati-kuci>, Pristupljeno: 12/7/2020 u 10.37)].

¹⁵⁰ *LJPBLJPBiH*, stranica 3.

Pored kampova, mnogi migranati i izbjeglice borave na otvorenom, čak i tokom noći na ulici, u parkovima, na željezničkim i autobuskim stanicama, na samoorganizovanim ognjištima, u napuštenim objektima na periferijama gradova, napuštenim kućama i nekadašnjim fabrikama, a najviše ih je trenutno na području Velike Kladuše i Bihaća. Nije rijedak slučaj da ljudi u pokretu ne budu primljeni u kampove jer u njima nema dovoljno mjesta za njih.

U nekim kampovima jedan dio ljudi spava na betonu ili na starim, prljavim i iscijepanim madracima i u šatorima, što predstavlja naročito veliki problem tokom zime. Takođe, često na brzinu postavljena šatorska naselja u BiH nemaju osiguran odgovarajući i dostojanstven pristup tekućoj vodi i sanitarijama, higijenske uslove, prostore za samoizolaciju, liječenje, kao i dostupnu medicinsku njegu, te dovode migrante i izbjeglice u veliki rizik od moguće zaraze i težih posljedica.

Evidentno je da postojeći smještajni kapaciteti u BiH nisu dovoljni da u njima boravi veliki broj migranata i izbjeglica. Zbog toga se i otvaraju novi objekti za smještaj. Jedan od posljednjih primjera „otvaranja“ se desio u aprilu 2020. godine kada je završena izgradnja novog kampa u USK (kamp Lipa) za privremeni smještaj migranata, na lokalitetu trideset kilometara udaljenom od Bihaća.¹⁵¹ Izgradnja kampa je urađena bez detaljnog planiranja, sa ciljem da bude što dalje od većeg naseljenog mjesta, a sam kamp je u stvari šatorsko naselje i nije imao pravilno razrađene sisteme tekuće vode ili kanalizacije. Uslovi u kampu su ispod svakog pristojnog standarda ljudskog dostojanstva, dosta migranata je bilo na silu odvedeno tamo, a uz to su i prisilno zadržani u vrijeme mjera vezanih za COVID-19.¹⁵²

IOM redovno angažuje privatno obezbjeđenje, a nasilje koje to obezbjeđenje sprovodi nad ljudima u pokretu nije prestalo čak ni nakon velikog broja žalbi koje su dolazile od volontera i nevladinog sektora. Pored fizičkog nasilja, korisnici usluga u kampovima žale se na grub odnos i tretman zaposlenika. Tako je jedna od

mjera koja se sprovodi i stalno kažnjavanje korisnika, na način da ako određeni zaposleni u kampu zaključuje da neka osoba nije poštovala pravila, on ili ona bivaju izbačeni iz kampa ili prebačeni u drugi, a oduzima im se i jedini „dokument“ koji imaju (legitimacija kampa, koju izdaje IOM).¹⁵³

U Srbiji, kao i u BiH, situacija sa smještajem je veoma specifična. Pored popriličnog broja ljudi u pokretu koji se ne nalazi u objektima za prihvatanje, određen broj migranata i izbjeglica boravi u prihvatnim centrima. Sami centri su prvobitno dizajnirani za potrebe kratkotrajnog ostanka od svega nekoliko dana. Međutim, vremenom se period prosječnog boravka izbjeglica i migranata produžio, te tako neki od njih borave i preko godinu dana u tim smještajima. U takvoj situaciji, a uzimajući u obzir i ne pretjerano dobre uslove, ljudsko dostojanstvo stranaca koji tu borave duže od nekoliko dana ne poštuje se na pravi način. Tako je očigledno dolazilo do prenaseljenosti centara za prihvatanje gdje je npr. u aprilu 2020. godine stopa prenaseljenosti u Sjenici iznosila 153%, 439% u Principovcu ili čak 448% u Somboru.¹⁵⁴ To je uzrokovalo skoro nepodnošljive uslove života za pojedince.

Generalno, postoje brojne primjedbe na to da u kampovima za smještaj migranata nema ni približno zadovoljavajućih uslova za njihov boravak,¹⁵⁵ čime im se ljudsko dostojanstvo narušava, prava krše a oni nalaze u limbu koji nekada liči na pakao.

Dok se u BiH i RS nalazi popriličan broj migranata i izbjeglica, naponi vlasti u RH nisu prvenstveno usmjereni na pravljenje novih kampova za migrante, već na uklanjanje migranata i izbjeglica sa teritorije RH, različitim dozvoljenim i nedozvoljenim sredstvima.

U situaciji u kojoj političari i različiti dužnosnici ne brinu previše za živote izbjeglica i migranata, iskazuje se nevjerojatna empatija i solidarnost aktivista, volontera, lokalnog stanovništva, kao i različitih udruženja i samoorganizovanih grupa građana, koje osiguravaju mnoge stvari, od privatnog smještaja, preko ishrane i garderobe, pa do lijekova ljudima u pokretu.

¹⁵¹ S obzirom da je na tom području prije rata živjelo većinsko srpsko stanovništvo, izgradnja kampa za privremeni smještaj je naišla na snažnu osudu srpskih političara uz tvrdnju da su se vlasti kantona i grada Bihaća oglušile o apele Srba i počele graditi centar za migrante, što može zaustaviti povratak Srba u te krajeve, te uznemiriti one koji su se već vratili i koji žive u blizini.

¹⁵² *Written Statement to UN Human Rights Council 44th Session (June/July 2020)*, [dostupno na: https://www.wilpf.org/wilpf_statements/hrc44-written-statement-on-bosnia-and-herzegovina/, Pristupljeno 7/4/2020 u 16.25)].

¹⁵³ *LJPBLJPBiH*, stranica 3.

¹⁵⁴ Nikola Kovačević, *Lišenje slobode izbjeglica, tražilaca azila i migranata u Republici Srbiji kroz mere ograničenja i mere odstupanja od ljudskih i manjinskih prava donetih pod okriljem vanrednog stanja (LSITA)*, [A 11 – Inicijativa za ekonomska i socijalna prava, Beograd: 2020].

¹⁵⁵ Nevena Bogdanović, *Migranti i pandemija: 17 porodica na dva kupatila*, [Radio slobodna Evropa: 2020, (dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/migrantski-kampovi-srbija-korona-virus/30518141.html>, Pristupljeno: 23/8/2020 u 17.08)].

4.5. PANDEMIJSKO OGRANIČAVANJA PRAVA

Uživanje ljudskih prava je *conditio sine qua non* za dostojanstven, ravnopravan i u određenoj mjeri od države zaštićen život svakog pojedinca. Međutim, ograničavanje i kršenje različitih prava migranata i izbjeglica se dešava praktično od prvih dolazaka na područje Zapadnog Balkana. U doba krize vezane za COVID-19, kršenje ljudskih prava migranata se samo pretočilo iz „redovnog stanja”. Tako se sa zabranama kretanja, diskriminacijom i nehumanim uslovima, loš odnos vlasti prema ovoj populaciji samo nastavio, dok su njihovi životi bili daleko od dostojanstvenih, ravnopravnih i zaštićenih. U vremenu nezapamćenog ograničavanja ljudskih prava zbog pandemije COVID-19, vlasti u BiH i Srbiji su, u cilju onemogućavanja kontakata između migranata i opšte javnosti, ograničili kretanje migrantima, pretvarajući smještajne objekte, različitim mjerama, kada se one kumulativno pogledaju, u *de facto* zatvoreničke centre.

U Srbiji su tako unutar svih prihvatnih jedinica, izbjeglice, tražioci azila i migranti imali mogućnost da koriste mobilne telefone i internet, a to im je ujedno bio i jedini kontakt sa spoljnim svijetom, jer nisu imali pravo da izlaze van centara. Pri tome, nije im bio omogućen direktan kontakt s njihovim pravnim zastupnicima, psiholozima niti drugim osobama koje pružaju druge vrste usluga. Za to vrijeme, građani Srbije ili stranci koji se nisu nalazili u centrima za azil i prihvatnim centrima imali su mogućnost da, u skladu sa propisima u tom periodu, obavljaju određene aktivnosti, kao što je odlazak do knjižare, apoteke ili prodavnice, šetnja ili nešto treće.¹⁵⁶

U BiH je situacija bila veoma slična, te su se pandemijska ograničenja takođe odnosila na zabranu kretanja i boravka izvan centara u koje su smješteni. Migranti su, u globalu gledno, posmatrani kao populacija koju treba „zatvoriti” u kampove i „odvojiti” je od ostalih građana, iako nije bilo realne potrebe za tim.

Pored mnogih odluka prije i u vremenu epidemije, koje su bile neproporcionalne, nezakonite i nehumane prema migrantskoj i izbjegličkoj populaciji, ističe se posljednja u USK, kojom se zabranjuje ulazak i prevoz migranata na teritoriji ovog kantona, kao i njihov smještaj u sve vrste objekata.¹⁵⁷ Time je USK prekršio, ne samo

međunarodne obaveze koje ima BiH, nego i više zakona i sam Ustav, i time pokazao da ovakav odnos prema ljudima u pokretu postaje stvar svakodnevnog nelegitimnog i nezakonitog rada organa u BiH.

Kada se priča o ograničenju prava migranata i izbjeglica u vremenu krize vezane za COVID-19, zanimljivo je da je veoma mali broj ljudi u pokretu u stvari imao COVID-19, te nije jasno na osnovu kojih kriterijuma je prema ovim ljudima bio u upotrebi stroži režim nego prema ostalim građanima. Ono, pak, što je jasno vidljivo iz postupaka vlasti je to da se radilo o direktnoj diskriminaciji ove grupe ljudi, na bazi kriterijuma kao što su njihova nacionalnost, porijeklo, boravište i pravni status, čime su države grubo kršile ljudska prava ovih kategorija.

4.6. RANJIVE KATEGORIJE

Veliki problem vezan za migracije predstavlja povećano učešće ranjivih kategorija migranata kao što su maloljetnici, žene, starija lica, osobe sa invaliditetom i žrtve trgovine ljudima i krijumčarenja. Česta je scena u kojoj se mogu vidjeti maloljetnici i žene sa djecom kako borave i spavaju na parkinzima, u napuštenim kućama ili na drugim mjestima pod otvorenim nebom. Djeca u uslovima u kojima se nalaze, teško mogu da dobiju pravilnu i adekvatnu zaštitu dječijih prava ili poštovanje ljudskog dostojanstva. Takođe, nerijetko se dešava, prema izvještajima, da hrvatska policija pri obavljaju svojih radnji, baš od njih nasilno oduzme stvari, a da ih onda samo nezakonito prebaci preko granice u BiH.¹⁵⁸

Iako na papiru, maloljetnici imaju pristup školovanju, u stvarnosti je to mnogo drugačije, te nemaju sva djeca pristup osnovnom obrazovanju. Kada je u pitanju pristup srednjem i visokom obrazovanju, on dosta zavisi od nostrifikacije diploma, kao i spremnosti škola da prihvate preferencijalne uslove prilikom upisa djece migranata i izbjeglica.¹⁵⁹

Pored toga, maloljetnici često putuju sa odraslim osobama i nisu, u toku puta i boravka u RS, BiH i RH, zaštićeni u onoj mjeri u kojoj bi trebalo da budu. Žene i djevojčice se nalaze u riziku od seksualnog i rodno zasnovanog nasilja tokom migracionog procesa, te su izložene nasilju ili zlostavljanju od strane krijumčara, tražilaca azila ili migranata, ali ponekad i državnih službenika u zemljama prihvata. Nasilje uključuje tjelesno

¹⁵⁶ LSITA.

¹⁵⁷ *Naredba*, [Krizni štab ministarstva zdravstva, rada i socijalne politike Unsko-sanskog kantona, 09-33-10234-2/20 od 19. 2020].

¹⁵⁸ Vidjeti: Vanja Stokić, *Porodice sa malom djecom spavaju na parkingu*, [E-trafika: 2020, (dostupno na: <https://www.etratika.net/drustvo/76513/porodice-sa-malom-djecom-spavaju-na-parkingu/>, Pristupljeno: 12/8/2020 u 23.42)].

¹⁵⁹ Miroslav Drašković et al., *Izazovi u sistemu azila i migracija – položaj posebno ranjivih kategorija (ISAM)*, [Grupa 484, Beograd: 2019], stranica 34.

povređivanje, porodično nasilje, prisilne i maloljetničke brakove, prostituciju, silovanja, obljubu nad djecom i trgovinu ljudima. Ono se dešava tokom puta, ali i tokom boravka u prihvatnim centrima i izvan njih. Takođe, zbog rodne uloge i specifičnog položaja žena u zemljama iz kojih dolaze, te migrantskih zajednica, u kojima se ne gleda uvijek sa odobravanjem na ženu koja krši bilo koju od brojnih tradicionalnih zabrana i normi, mala je vjerovatnoća da će prijaviti nasilje koje im se dešava. Uz to, među migrantkinjama i izbjeglicama zbog tabua vlada i manjak znanja o seksualnom i reproduktivnom zdravlju, što stvara mnoge dodatne probleme.¹⁶⁰

4.7. NEDOSTATAK VOLJE, ODSUSTVO EMPATIJE, POLITIČKE STIGME I NEMOGUĆNOST DOGOVORA

U BiH, koja se suočava sa snažnim talasom migracija, i koja predstavlja predvorje EU, nedostaju dogovori političara, institucija na različitim nivoima vlasti, kao i službenika o samom odnosu države prema migracijama. Političari su uglavnom antimigrantskog raspoloženja i svoje stavove rado populistički iskazuju u javnim obraćanjima.

Vlasti u Republici Srpskoj se duboko protive ideji da pojedini kampovi za smještaj migranata budu formirani na teritoriji Srpske, čak i tome da se migranti nađu na njenoj teritoriji, te su zauzeli zvaničan stav da Republika Srpska neće prihvatiti da se na njenoj teritoriji formiraju „sabitni centri za migrante i da je jedina ispravna politika da se migranti deportuju odakle su došli”.¹⁶¹ Član predsjedništva BiH, Milorad Dodik, tako je rekao da je donijeta odluka prema kojoj „svaka evidencija migranta na teritoriji Srpske znači angažman policije i njegovo prebacivanje ukoliko želi u Sarajevo ili Unsko-sanski kanton”.¹⁶² Uz to, Dodik često iznosi stavove da je dolazak migranata „jedna vrsta civilizacijske okupacije

hrišćanskog svijeta, a ne humana priča” ili da je BiH ponuđeno da bude „parking za izbjeglice”.¹⁶³ Takođe, bivši ministar bezbjednosti u Savjetu ministara BiH, Fahrudin Radončić je smatrao da hitno treba naći način da migranti budu deportovani, jer, po njegovim riječima „BiH nije parking za Evropu” a njihovo prisustvo predstavlja „ogroman bezbjednosni problem i ruši život [...] građana”.¹⁶⁴

Pri ovakvoj situaciji u BiH, redovna je pojava da policija iz Sarajeva šalje migrante i izbjeglice u Banju Luku, a onda policija iz Banje Luke iste prebacuje do USK, a policija iz USK onda vraća izbjeglice i migrante u Banju Luku. Ovaj začarani krug se odvija konstantno i skoro na svakodnevnom nivou, pri čemu se svi trude da od sebe odagnaju obaveze koje imaju, ne pazeći pri tome na prava samih ljudi koje nasumično prebacuju sa jednog na drugo mjesto, kao da se radi o robi, a ne o ljudskim bićima.

Određena desno ideološki opredjeljena udruženja, političke organizacije kao i pojedinci u RS, BiH i RH javno izražavaju svoje protivljenje tome da migranti borave u ovim državama. Predstavnici vlasti, prvenstveno u Republici Srpskoj i USK, ističu da je migrantsko i izbjegličko pitanje, u stvari i pitanje humanitarnog karaktera, ali u kontinuitetu naglašavaju da su migranti postali ozbiljan problem jer su postali dio uznemiravanja i ugrožavanja života građana i da je primarni cilj migrantima Zapadna Evropa, a ne BiH, te da je jedino ispravna *politika hitne deportacije*, odnosno odlazak migranata iz BiH.

Primjetan je i ignorantski odnos entiteta, Distrikta Brčko i kantona prema području federalnog dijela Krajine u BiH, gdje se nalazi najveći broj izbjeglica. Naime, migranti i izbjeglice se redovno iz svih dijelova države šalju na ovo područje. Za to vrijeme njima nije osiguran u potpunosti adekvatan smještaj, premalo je ljudi koji bi se starali o logistici i materijalno-tehničkim potrebama, a ovo područje ne dobija ni izbliza dovoljno sredstava da bi se moglo nositi sa svim stvarima koje se dešavaju u masovnim migracijama.

¹⁶⁰ Jelena Marković i Marija Cvejić, *Nasilje nad ženama i devojkama u izbjegličkoj i migrantskoj populaciji u Srbiji*, [Atina – Udruženje građana za borbu protiv trgovine ljudima i svih oblika nasilja nad ženama, Beograd: 2017], stranice 7-9; *ISAM*, stranice 35-40.

¹⁶¹ SRNA, *Srpska neće dozvoliti sabirni centar – Dodik: Jedino ispravno je da se migranti deportuju*, [Srpska info: 2020, (dostupno na: <https://srpskainfo.com/srpska-neece-dozvoliti-sabitni-centar-dodik-jedino-ispravno-je-da-se-migranti-deportuju/>, Pristupljeno: 5/8/2020 u 11.09)]; Cvijanović: *U Republici Srpskoj neće biti kampova za smještaj migranata*, [Radio-televizija Srbije: 2020, (dostupno na: <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/11/region/4062988/cvjanovic-republika-srpska-migranti-kampovi.html>, Pristupljeno: 5/8/2020 u 11.50)].

¹⁶² Dodik: *Migranti nemaju šta da traže u Srpskoj*, [Politika: 2020, (dostupno na: <http://www.politika.rs/sr/clanak/461244/Dodik-Migranti-nemaju-sta-da-traze-u-Srpskoj>, Pristupljeno: 28/8/2020 u 12.27)].

¹⁶³ Dodik o migrantima: *To je okupacija hrišćanskog svijeta*, [Al Jazeera Balkans: 2020, (dostupno na: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/dodik-o-migrantima-je-okupacija-hriscanskog-svijeta>, Pristupljeno: 28/8/2020 u 12.59)].

¹⁶⁴ Radončić: *Migrante deportovati, BiH nije parking za Evropu*, [Radio Slobodna Evropa: 2019, (dostupno na: <https://www.nezavisne.com/novosti/bih/Radoncic-Migrante-deportovati-BiH-nije-parking-za-Evropu/595700>, Pristupljeno: 23/7/2020 u 14.23)]; Grabar-Kitarović protiv žice na granici s Bosnom i Hercegovinom, [Al Jazeera Balkans: 2020, (dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/30037507.html>, Pristupljeno: 24/7/2020 u 14.58)].

U ovakvom kompozitu i političkom antimigrantskom raspoloženju, dolazi se do humanitarne katastrofe, zanemarivanja i kršenja ljudskih prava i ujedno se otvara politički prostor za pojavu desnog radikalizma i jačanja političkih stranaka koje u svom programu imaju izrazito negativne stavove prema migracijama. Daljnje osnaživanje izrazitih zatvorenih i nacionalnih politika za posljedicu može da ima, uz dodatak ostalih okolnosti, čak i zatvaranje granica od strane država EU i potpunu izolaciju BiH.

Iako i u Hrvatskoj i Srbiji takođe postoje nesuglasice i različiti stavovi oko odnosa prema migrantima i izbjeglicama, ljudi na vrhu vlasti u ovim državama rijetko iskazuju javno stavove kao što to rade političari u BiH. Postoje određena odstupanja, teške riječi i stigmatizirajući govor, kao što su npr. ponovljene riječi o „parkingu za migrante“ od strane predsjednika Srbije Aleksandra Vučića, ili izjave kako „Hrvatska nikada neće biti 'hot-spot' za bilo kakve migrante“ od bivše predsjednice RH Kolinde Grabar-Kitarović.¹⁶⁵ Međutim, to se u RH i RS ne dešava na dnevnom nivou, dok je u BiH napadanje migranata i njihovo okrivljavanje za situaciju u kojoj su, uz optužbe da rade protiv interesa naroda u BiH, postalo svakodnevnica i način političke borbe.

Međutim, mimo političkih vrhova, određena desničarska udruženja, mediji, kao i pojedinci u RS, BiH i RH javno izražavaju svoje protivljenje tome da migranti borave u ovim državama i javno iznose stavove koji su usmjereni protiv ljudi u pokretu. Takođe, tu su i ultradesno usmjereni političari i njihove stranke, koji nerijetko izlaze sa rasističkim tvrdnjama u javnost, kao što je to npr. bio video koji je objavio Boško Obradović, političar i lider desničarske stranke Dveri, u kome je kroz miješanje različitih tečnosti u čašama prikazao „miješanje“ migranata i izbjeglica sa domaćom populacijom¹⁶⁶

4.8. TERMINOLOŠKA STIGMATIZACIJA

U javnom mnijenju, političkom govoru, medijima i institucijama, kao i u okviru zvaničnih dokumenata sve tri države, veoma se rijetko koristi izraz „izbjeglice“ uz

termin „migranti“, dok se u velikom broju slučajeva koristi sintagma „ilegalni migranti“, sa svojim sinonimima, za označavanje ljudi u pokretu. Ujedinjene nacije se već izvjesno vrijeme zalažu isključivo za korišćenje izraza kao što je npr. „migranti bez dokumenata“, umjesto termina „ilegalni migranti“, zato što nezakonit može biti samo postupak, odnosno čin, dok sam pojedinac, odnosno čovjek ne može biti ilegalan, odnosno nezakonit.¹⁶⁷

Za termin „ilegalni migranti“ mnoge organizacije za ljudska prava u svijetu, institucije, pa i sudovi, upozoravaju da se ne koristi, uzimajući u obzir da činjenica da je neko ušao u zemlju neregularnim putem ne čini tog pojedinca ilegalnim, jer ljudi ne mogu biti ilegalni/nezakoniti. Oni mogu biti bez dokumenata, bez određenog statusa, biti opisani kao lica koja su ušla u određenu državu koristeći neregularne ili ilegalne puteve, ali i dalje ljudi, odnosno pojedinci ne mogu biti ilegalni.¹⁶⁸

Takođe, ubjedljiva većina medijskog sadržaja ne pravi pojmovnu razliku između migranata i izbjeglica već ova lica svrstava u jednu kategoriju nazivajući ih zajedničkim imenom „migranti“ ili, kao što je već spomenuto „ilegalni“ ili „nezakoniti“ migranti.¹⁶⁹

Korišćenje ovakvih izraza na svakodnevnom nivou dodatno dehumanizuje migrante, stigmatizuje, kriminalizuje i diskriminiše ih,¹⁷⁰ a političari, mediji kao i institucije u sve tri države ne žele da usaglase svoju terminologiju, niti da prihvate korišćenje prikladnih naziva.

4.9. GOVOR MRŽNJE, LAŽNE VIJESTI I KOLEKTIVNA ODGOVORNOST

Iako građani u BiH, RS i RH sebe posmatraju kao ljude koji nisu skloni rasizmu, vjerskoj netoleranciji i

¹⁶⁵ Beta, Vučić: Srbija neće biti parking za migrante, ako zatreba zatvorimo granicu, [Danas: 2020, (dostupno na: <https://www.danas.rs/politika/vucic-srbija-nece-biti-parking-za-migrante-ako-zatreba-zatvorimo-granicu/>), Pristupljeno: 24/7/2020 u 15.16].

¹⁶⁶ Vidjeti: Moj stav: Obradović: Migrantska kriza, [Srpski pokret Dveri: 2020, (dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=u-LU54cqjEA>), Pristupljeno: 26/8/2020 u 14.47].

¹⁶⁷ Janis Ktistakis, *Zaštita migranata prema Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i Evropskoj socijalnoj povelji – Priručnik za pravnike*, [Savet Evrope, Beograd: 2016], stranice 9-10; Cecilia Malmström, *Building Capacities for Change IOM (International Organisation for Migration)*, [Geneva: 2010].

¹⁶⁸ Nidžara Ahmetašević, *Mediji, političari i migranti: Jezik mržnje umjesto solidarnosti*, [Mediacentar Online: 2019, (dostupno na: <https://www.media.ba/bs/mediametar/mediji-politiciari-i-migranti-jezik-mrznje-umjesto-solidarnosti>), Pristupljeno: 3/4/2020 u 11.11].

¹⁶⁹ Rea Adilagić, *Od viktimizacije do demonizacije: Gdje je istina? – Istraživanje o načinima izvještavanja medija o migrantima i izbjeglicama (OVDD)*, [Udruženje BH novinari: 2019], stranica 7.

¹⁷⁰ Za više, vidjeti: *Why 'Undocumented' or 'Irregular'?*, [UNHCR: 2020, (Can be found at: https://www.unhcr.org/cy/wp-content/uploads/sites/41/2018/09/TerminologyLeaflet_EN_PICUM.pdf), Accessed: 22/5/2020 at 19:29].

predrasudama, situacija je u praksi u potpunosti drugačija, pogotovo ukoliko se pogledaju društvene mreže. Rasizam, predrasude, diskriminacija i svaljivanje krivice na ljude u pokretu postaje opasna svakodnevica, koja sve više uzima maha kod dijela građana. Tako se na društvenim mrežama otvaraju različite grupe koje se bore protiv populacije ljudi u pokretu, od kojih jedna okuplja i više stotina hiljada ljudi¹⁷¹, a u BiH čak djeluje i portal koji nosi ime „Antimigrant“.

Migranti se putem različitih medija i sredstava informisanja, kao i društvenih mreža nastoje stigmatizovati, dehumanizovati i označiti za krivce za mnoge loše stvari koje se dešavaju u društvu, a u javnosti predstaviti kao zločinci koji su predodređeni da čine krivična djela gdje god da dođu. Pored toga, česta je upotreba riječi da su migranti u stvari „vojno sposobni muškarci“ koji su moguća prijetnja za bezbjednost domaćih ljudi, te da među njima uopšte nema žena i djece, što je protivno čak i zvaničnim statističkim podacima od strane državnih institucija.

Krivična i prekršajna djela koja migranti čine se redovno objavljuju u javnosti, putem određenih privatnih i javnih medija, kao i putem društvenih mreža. Dešavaju se i sitnije krađe i upadanja u kuće od strane migranata, koje državni organi, zbog loše obučenosti i generalno lošeg policijskog rada, prvenstveno u BiH, ne sprečavaju, niti na pravi način procesuiraju, što rađa ozlojeđenost i strah kod naroda. Zbog djela koje čine pojedinci iz reda migranata, javnost se navodi na pomisao da bi za to trebalo da odgovaraju svi ljudi u pokretu, odnosno čak i oni koji ne čine nikakva kaznena djela. Tako se postavlja princip kolektivne odgovornosti, a grupna krivica se nameće za sve skupine izbjeglica i migranata za skoro sve što loše urade pojedinci iz tih grupa. U javnu sferu se uvodi pomisao da su svi migranti ili kriminalci koji se konstantno sukobljavaju među sobom, ili su mogući teroristi i povratnici sa ratišta, ili su ljudi koji su „kukavički“ pobjegli od rata koji su morali voditi „da bi odbranili svoje kuće“, ili su velika opasnost za domaće stanovništvo iz drugih razloga.

Uz sve to, redovno se objavljuje obilje lažnih vijesti o krivičnim djelima migranata, a građani se pozivaju da osnivaju tzv. „građanske patrole“ ili „narodne patrole“ da bi se zaštitili od te prijetnje. Ove grupacije nastaju po uzoru na grupacije u Evropi, kao što su npr. supremacistički „Odinovi vojnici“ u Finskoj ili grupe koje je u Njemačkoj organizovala Nacional-demokratska partija. U Srbiji su čak organizovali i skupove i presretanja

migranata i izbjeglica, međutim, vlast se direktno oglasila protiv njihove prakse, te za sada nisu izrasli u ozbiljniju prijetnju ljudima u pokretu i javnom redu i miru.¹⁷²

Dobar primjer za širenje lažnih vijesti i antimigrantske kampanje usmjerene na mobilizaciju ljudstva bila je vijest da se epidemija virusa i policijski čas koriste kako bi se veliki broj migranata trajno naselio u Srbiji. Vodeći se ovakvim vijestima, pripadnik desničarske grupe „Levijatan“, vozeći automobil u punoj brzini, upao je kroz bodljikavu ogradu u centar za migrante u Obrenovcu uz riječi da ne želi muslimansku državu.¹⁷³

Takođe, pored skupova koje su organizovale „narodne patrole“ i pojedinačnih incidenata, primjetni su i drugi skupovi, koje organizuju građani koji traže da se riješi „problem“ migranata. Tako je u Bihaću održan protest građana putem kojeg su stanovnici ovog grada i ostalih mjesta i gradova u USK zatražili od države rješenje problemâ, uz podršku lokalnih organa u Bihaću koji čak ne žele da se migranti alociraju u druge gradove, nego da se sredstva dobijena od EU preusmjere na deportaciju migranata u njihove matične zemlje.¹⁷⁴

Sama antimigrantska kampanja lako dolazi do više stotina hiljada ljudi, koji predstavljaju ozbiljnu grupaciju, koja ima i svoju ideologiju „antimigrantstva“, svoj cilj „da ne bude migranata“ u BiH, RS ili RH, i svoje kanale informisanja, koji sežu od grupa na društvenim mrežama do portala koji se direktno bore protiv migranata. Ipak, onaj dio građana koji se ponaša diskriminatorno i javno širi mržnju na društvenim mrežama, smatra da ne čini ništa loše, već da praktikuje „sloboda govora“ u borbi za svoja prava. Većina građana koji su usmjereni protiv migranata je putem različitih medijskih servisa, prvenstveno na internetu, kao i putem društvenih mreža, praktično uvjerena da državi prijeti „opasnost od navale migranata“, pri čemu će migranti ugroziti njihov dotadašnji način života.

Oni koji šire mržnju prema izbjeglicama i migrantima, često zaista vjeruju u „migrantsku opasnost“, jer su pod

¹⁷¹ Grupa koja se zove: „STOP Naseljavanju migranata“ na društvenoj mreži Facebook.

¹⁷² Nemanja Mitrović, *Narodne patrole: Ko patrolira Beogradom u potrazi za migrantima*, [BBC News na srpskom: 2020, (dostupno na: <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-51761864>, Pristupljeno: 7/7/2020 u 16.57)].

¹⁷³ Lazara Marinković, *„Naseljavanje migranata u Srbiji“ i korona virus: Kako epidemija utiče na širenje lažnih vesti i antimigrantskih stavova*, [BBC News na srpskom: 2020, (dostupno na: <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-52524776>, Pristupljeno: 7/7/2020 u 19.14)].

¹⁷⁴ N1 BiH, *Veliki protest u Bihaću: Građani traže rješenje problema migranata*, [N1 BiH: 2020, (dostupno na: <http://ba.n1info.com/Vijesti/a458297/Veliki-protest-u-Bihacu-Građani-traze-rjesenje-problema-migranata.html>, Pristupljeno: 7/7/2020 u 20.41)].

nevjerojatnim uticajem antimigrantske propagande i teorija zavjere, uz strah koji im je usađen zbog dolaska stranaca, da smatraju da sve što govore u stvari predstavlja blagi oblik otpora „prijetnji“ koja dolazi iz daleka. Sebe nerijetko doživljavaju kao žrtve, a neki od pojedinaca sebe uzimaju i kao svojevrsne krstaše u „ratu“ na društvenim mrežama i u javnosti. Time se otvorena diskriminacija i govor mržnje doživljava kao neka vrsta samoodbrane, a ne kao loše činjenje.

Za to vrijeme vlasti ne žele da se konkretnije uključe u zaštitu bezbjednosti migrantskih i izbjegličkih grupa, ne žele da se bave govorom mržnje niti žele da eventualno uđu u kampanju borbe protiv predrasuda. Vlastima i opoziciji, naročito u BiH, na različitim nivoima vlasti i opozicione borbe, odnosno generalno većini političara koji bi nešto mogli uraditi po ovom pitanju, odgovara stanje permanentnog straha od migranata i postojanje antimigrantskih grupa na društvenim mrežama i portala na internetu, jer daju narodu „izduvni ventil“, a ujedno imaju i novu grupu koju mogu kriviti za mnoge loše stvari koje postoje u društvu. Tako se više ne demonizuju i ne krive u tolikoj mjeri komšije druge vjere i nacionalnosti, nego „došljaci“, koji čak ni ne pričaju domaći jezik.

4.10. KULPOZNOST ODREĐENIH MEDIJA

Pogrešno, stereotipno i stigmatizirajuće izvještavanje o migrantima i izbjeglicama veoma lako može da ima direktne negativne posljedice na njihove sudbine. Pristrasan ili neprofesionalan pristup šteti kategorijama na koje se izvještavanje odnosi, a pojedini mediji iz određenih razloga u kontinuitetu objavljuju stereotipe i dezinformacije o migrantima. Netačna terminologija, lažne vijesti i negativni komentari povećavaju zbunjenost i podstiču predrasude u značajnoj mjeri,¹⁷⁵ a izvještavanje o migrantima i izbjeglicama u RS, BiH i RH zbog toga često nije u skladu sa profesionalnim i etičkim standardima novinarstva.

Uporedo sa dolaskom ljudi u pokretu na teritoriju Zapadnog Balkana počelo je i medijsko izvještavanje o njima, koje je u određenim slučajevima bilo praćeno ekstremnim neodobravanjem ove grupe. Izvještavanje pojedinih medija o migrantima i izbjeglicama se javlja u različitim oblicima, od stigmatizirajućih tekstova, preko onih u kojima se predstavljaju kao prestupnici ili uzimanju kao opasnost po građane, do onih u kojima se senzacionalistički izvještava o njima. Medijski tekstovi i izvještavanja su od početne empatije prerasli

u nekada otvoreni stigmatizam, a često su imali i politički prizvuk ili ukazivanje na bezbjedonosnu opasnost.¹⁷⁶

Pored medijskog izvještavanja od strane određenih medija, skoro po pravilu pojavljuju se i različiti komentari na vijesti o ljudima u pokretu, na portalima i društvenim mrežama. Ti komentari su često ksenofobni, rasistički i nerijetko predstavljaju eklatantan primjer govora mržnje. U ovim slučajevima odgovornost portala je skoro jednaka onima koji ostavljaju takve komentare, ukoliko ih moderatori ne uklanjaju. Naime, moderatori na portalima i društvenim mrežama portala bi trebalo da proaktivno brišu takve komentare kada ih primjete, a pogotovo bi to trebalo da rade ukoliko im određena osoba ili organizacija ukaže na njih. Ovo prvenstveno zato što oni komentari koji šire mržnju a ne budu obrisani, predstavljaju veoma pogodno tlo za podgrijavanje atmosfere netrepeljivosti i linča, pozivanje na nasilje i jačanje predrasuda.

U skorašnjem primjeru iz Srbije, Savjet za štampu usvojio je pet odluka na žalbe Beogradskog centra za ljudska prava koje su se odnosile na anitimigrantske komentare objavljene na Facebook stranicama medija. Usvojene su četiri odluke (vezane za „Blic“ i „Srbija danas“) i sve su se odnosile na komentare koji su predstavljali govor mržnje i bili diskriminatorni u odnosu na migrante i izbjeglice, koji su bili uvredljivi za njih i koji pozivaju na nasilje, bilo direktno ili indirektno. Dakle, iako tekstovi ispod kojih su se pojavili komentari nisu bili sporni, utvrđeno je da je redakcija morala voditi računa o tome da diskriminatorne objave na društvenim mrežama podstiču širenje predrasuda i mržnje prema migrantima, te da „njihovo uklanjanje u ovom slučaju nije nikakvo ograničavanje slobode govora, već predstavlja obavezu redakcije da se suprotstavi onima koji krše ljudska prava i zalažu se za diskriminaciju, mržnju i podsticanje nasilja“.¹⁷⁷

4.11. BEZBJEDNOSNI ASPEKT

Masovniji priliv migranata i izbjeglica u BiH, RS i RH otvorio je i pitanje bezbjednosti u ovim državama. Ovo pitanje je naručito aktuelno zbog stava u jednom dijelu javnosti da građanima prijeti opasnost od strane migranata. Samo pitanje bezbjednosti se posmatra kroz

¹⁷⁵ Izvještavanje o migracijama i izbjeglicama: preporuke za novinare, [UNHCR, IOM: 2018], stranica 2.

¹⁷⁶ OVDD, stranice 5-8.

¹⁷⁷ Vidjeti odluke i žalbe na: *Žalbe*, [Savet za štampu: 2020, (dostupno na: <http://zalbe.rs/zalba/7551>, <http://zalbe.rs/zalba/7545>, <http://zalbe.rs/zalba/7546>, <http://zalbe.rs/zalba/7547> i <http://zalbe.rs/zalba/7548>, Pristupljeno: 30/8/2020 u 20:38)].

dva segmenta, kao opasnost od terorizma i antiustavnog djelovanja¹⁷⁸ i kroz činjenje krivičnih/prekršajnih djela tokom boravka na teritoriji RS/RH/BiH.

Osim počinjenih prekršaja i sitnijih krivičnih djela među migrantima, postoje i situacije u kojima dolazi do tjelesnih povreda, ranjavanja i gubitka života. Dešavaju se i provale u trgovačke objekte i uzimanje određene količine hrane i pića, cigareta i drugih predmeta, pokušaji otimanja torbi, neovlašteni ulasci na privatni posjed, uništavanja tuđe stvari i dr. Krivična i prekršajna djela se događaju, kako u privremenim centrima za smještaj tako i van njih, u urbanim gradskim zonama, ali i u seoskim područjima.¹⁷⁹ Nasilje koje se dešava u ogromnom broju slučajeva predstavlja sukobe između samih ljudi u pokretu i nije prvenstveno usmjereno na lokalno stanovništvo.

Pored toga, poseban aspekt predstavlja i učešće domaćih i stranih državljana u poslovima krijumčarenja migranata u namjeri prelaska granica, trgovini ljudima kao i pružanje nedozvoljenih usluga transporta, te je tako hrvatska policija, prema sopstvenim navodima, tokom 2019. godine uhapsila više stotina krijumčara ljudi.¹⁸⁰

Ipak, sva ova djela ne predstavljaju neuobičajeno veliku opasnost po bezbjednost domaćeg stanovništva ili samih država, sa kojim se RS, BiH ili RH ne mogu izboriti. Međutim, bitno je za napomenuti da zbog loše organizacije i manjka obučenog i kvalitetnog policijskog kadra, naročito u BiH, dio učinjenih prekršaja i krivičnih djela nije, iako je trebalo da bude, preveniran.

178 Ova analiza ne obuhvata studiju opasnosti od terorizma i antiustavnog djelovanja.

179 Vidjeti: Kliks, *Sukob migranata i policije u BiH, upotrebjeno vatreno oružje*, [Radio-televizija Srbije: 2020, (dostupno na: <https://www.rts.rs/page/stories/ci/story/3/region/4061124/sukob-migranata-i-policije-u-bih-upotrebjeno-vatreno-oruzje.html>, Pristupljeno: 23/8/2020 u 15.49)]; Jelena Zorić, *Ubijen migrant koji je bio osumnjičen za ubistvo Avganistanca u centru Beograda*, [N1: 2019, (dostupno na: <http://rs.n1info.com/Vesti/a489941/Ubijen-migrant-koji-je-bio-osumnjicen-za-ubistvo-u-centru-Beograda.html>, Pristupljeno: 23/8/2020 u 15.58)].

180 SRNA, *Uhapšeno 1.000 krijumčara ljudi u Hrvatskoj*, [Blic: 2019, (dostupno na: <https://www.blic.rs/vesti/svet/uhapseno-1000-krijumcara-ljudi-u-hrvatskoj/w56xyxs>, Pristupljeno: 23/8/2020 u 16.22)].

ZAKLJUČAK

Jasno je vidljivo da institucije u BiH, a u određenoj mjeri i u Srbiji i Hrvatskoj nemaju jasnu strategiju kako upravljati procesom migracija u skladu sa punim poštovanjem ljudskih prava, što je direktna posljedica nepostojanja konsenzusa vodećih političkih partija po pitanju migracija (u BiH), nedostatka jasnih, sprovodivih, na standardima ljudskih prava zasnovanih i javnih strategija koje nisu donesene forme radi, nepostojanja materijalnih sredstava i ljudskih resursa uz nevoljnost organa vlasti da pronađu rješenje problema, te lošeg odnosa donosilaca i izvršilaca odluka prema pitanju migracija. Pored ovog, po ugledu na ostatak Evrope, u trouglu BiH/RS/RH dolazi i do povećanja antimigrantskog raspoloženja zbog jačanja desničarske ideologije, različitih teorija zavjere, kao i nemogućnosti državnih organa da se na pravilan način nose sa velikim brojem izbjeglica i migranata.

U takvoj atmosferi i dešavanjima, najveći teret svega pada na ljude koji bježe od smrti, nasilja i sukoba, kao i na one koji tragaju za boljim životom i sigurnijom budućnošću. Za njih često ne važe isti aršini kao za druge ljude, njima se uskraćuju osnovna ljudska prava i oni nerijetko, bježeći iz jedne sredine koja je bila neblagonaklona prema njima, dolaze u drugu, koja ih gleda sa nepovjerenjem. Ideja bratstva svih ljudi tu pada na ispitu čovječnosti.

Rješenje problema sa kojima se suočavaju migranati i izbjeglice ne može da se nađe gledajući samo u tri države Zapadnog Balkana. Ono može da se desi jedino ako postoji koordinisana, čovječna i na međunarodnom pravu zasnovana, akcija svih zainteresovanih zemalja, domaćih i međunarodnih organizacija i pogotovo EU, koja mora početi mnogo više da insistira na mislima sa kojima se maštalo o ujedinjenoj Evropi, kao što su sloboda, ljudska prava i sigurnost. Te ideje moraju da se ovaploće i da traju, ne samo prema građanima Unije i državljanima zemalja koje hoće da postanu dio EU, nego i prema svim ljudima u potrebi, izbjeglicama i migrantima, djeci, ženama i muškarcima. Čovječanstvo i evropski ideali se brane u stvarnosti, na terenu, na svakoj stopi kojom prolaze izbjeglice i migranti. Ako

civilizacijske vrijednosti i ljudska prava nemaju značaj na tim mjestima, onda ona, kao što Elenora Ruzvelt reče, nemaju značaj nigdje.

O AUTORIMA

Dejan Lučka je pravnik i građanski aktivista iz banjalučke Krajine. Direktor je Banjalučkog centra za ljudska prava i konsultant za više domaćih i međunarodnih organizacija. Usko se bavi ljudskim pravima, sajber pravom i ustavnim pravom, a zanima se za nove tehnologije, politikologiju, istoriju i filosofiju. Do sada je objavio devet publikacija, kao i više naučnih i stručnih radova. Autor je i velikog broja tekstova i članaka u različitim časopisima i na portalima. Više o autoru može se saznati na njegovom sajtu na adresi: www.dejanlucka.com

Saša Čekrlja je diplomirao na Prirodno-matematičkom fakultetu u Banjoj Luci i aktivno se bavi problematikom humanog održivog razvoja, na čemu je i doktorirao. Direktor je Centra za azijske studije Banja Luka, a obavljao je dužnost savjetnika ministra inostranih poslova Bosne i Hercegovine. Autor je i koautor nekoliko univerzitetskih udžbenika, a objavio je više naučnih i stručnih radova te samostalnih i grupnih istraživanja.

IMPRESUM

Friedrich-Ebert-Stiftung - Kancelarija Sarajevo
Kupreška 20, 71 000 Sarajevo

Za izdavača: Dr. Peter Hurrelbrink - Direktor, FES BiH

Tel.: +387 33 720 010

www.fes.ba

DTP: Aleksandar Aničić

Štampa: Amos Graf Sarajevo

Tiraž: 100 primjeraka

Sva prava pridržana od strane Friedrich-Ebert-Stiftung BiH.

Stavovi i mišljenja izneseni u ovoj publikaciji su autorski i ne predstavljaju izričite stavove i mišljenja izdavača. Friedrich-Ebert-Stiftung ne garantuje za tačnost podataka koji su izneseni u ovoj publikaciji. Komercijalna upotreba izdanja nije dozvoljena bez pismene saglasnosti Fondacije.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

341.231.14-054.72/.73(497.5/.6+497.11)

LUČKA, Dejan

Izbjeglice i migranti u trouglu Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije [Elektronski izvor] : (pravni okvir i analiza stanja u određenim područjima) / Dejan Lučka, Saša Čekrlja. - El. knjiga. - Sarajevo : Friedrich-Ebert-Stiftung, 2020. - (Demokratija i ljudska prava)

Način pristupa (URL): <https://www.fes.de/>. - Nasl. sa nasl. ekrana. - Opis izvora dana 5. 10. 2020.

ISBN 978-9926-482-06-0

1. Čekrlja, Saša

COBISS.BH-ID 40769030
